

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/15, p. 135-160

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11855>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ **Referees/Hakemler:** Doç. Dr. Adem İŞCAN – Doç. Dr. Mesut GÜN
- Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKÇAY

This article was checked by iThenticate.

SÖZLÜK VE SÖZLÜK KULLANICILARI: HANGİ SÖZLÜK KİMİN İÇİNDİR?

Sami BASKIN* - Gülnur BİROL**

ÖZET

Son elli yılda sözlük bilimi araştırmalarının ve bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte sözlük çeşitlerinde muazzam bir artış oldu. Bu süre zarfında tek dilli, çift dilli, çok dilli, çeviri, terim, resimli, basılı, elektronik, çocuk, öğrenici vb. sözlük türleri kullanıcılara sunuldu. Yapılan araştırmalar, kullanıcıların bu geniş sözlük yelpazesi içerisinde kendi ihtiyaçlarına uygun kaynağı seçmekte zorlandığını ve çoğu zaman doğru tercihte bulunamadıklarını göstermektedir. Bu yüzden kafalarındaki soru işaretlerini gidermek için sözlüklere başvuran kullanıcılar, doğru kaynağa gidemediklerinden ya yanlış, eksik bilgi edinmekte ya da aradıkları bilgiye erişememektedir. Bu istenmeyen durumun ortadan kaldırılması için kullanıcıların sıklıkla karşılaştığı “*tek dilli, iki dilli, iki dillileştirilmiş, kâğıt, elektronik*” sözlük türlerini genel hatlarıyla açıklamak ve kimin, hangi durumda, hangi sözlüğe başvurması gerektiğini göstermek gerekmektedir. Bu amaçla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile daha önce yapılan çalışmalar ve alanla ilgili kaynaklar “Kim, hangi durumda, hangi sözlüğü kullanmalıdır?” problem cümlesi çerçevesinde incelenmiş, elde edilen bulgulardan hareketle araştırmaya dâhil edilen sözlük türleri tanımlanmış, birbiriyle karşılaştırılmış ve kimin hangi sözlüğe başvurması gerektiği betimlenmiştir. Bunu sağlayabilmek için kullanıcıların kim olduğu ve ne zaman sözlüğe başvurdukları belirlenmiş ve karşılaşacakları sözlüklerin üstün ve zayıf yanları açıklanmıştır. Son kısımda ise kullanıcıların “doğru sözlük seçimi” yapabilmeleri için çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: sözlük türleri, sözlük kullanıcıları, doğru sözlük seçimi

---

* Yrd. Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: samibaskin@gmail.com

** Gaziosmanpaşa Üniversitesi YL Öğrencisi, El-mek: kaya_gulnur@hotmail.com

---

DICTIONARIES AND DICTIONARY USERS: WHICH DICTIONARY IS FOR WHOM?

ABSTRACT

Over the last fifty years, there has been a tremendous increase in dictionary types with the advancement of dictionary research and information technology. During this period, dictionary types such as monolingual, bilingual, multilingual, translation, term, pictorial, printed, electronic, children, learner dictionaries were presented to users. Researches show that users find it difficult to select the appropriate source for their needs from within this broad dictionary types, and often cannot find the right one. Therefore, users who apply for dictionaries to remove the question marks in their heads get inaccurate, incomplete information or they cannot access the information they have searched for because they cannot go to the correct source. In order to remove this undesirable situation, it is necessary to explain "monolingual, bilingual, bilingualized, printed, electronic" dictionary types generally that users frequently encounter and to show which dictionary should be consulted by whom in which case. For this purpose, previous studies with document analysis, which is one of the qualitative research methods, and sources related to the field were examined in the context of the problem culprit, "Which dictionary should be used by whom in which case?", and from the obtained findings, dictionary types have been defined, compared with each other, and it has been described who should consult to which dictionary. Besides, it also shows who the users are and when they apply to the dictionary. To achieve this, it is determined who the users are and when they apply to the dictionary, and the superior (advantages) and weak (disadvantages) sides of the dictionary in which they encounter are explained. In the last part, various suggestions have been made so that users can make "right dictionary selection".

STRUCTURED ABSTRACT

There are many dictionaries in the market. Child dictionaries, picture dictionaries, translation dictionaries, study dictionaries, biographical dictionaries, quotations dictionaries, slang, profanity and dialect dictionaries, proper noun dictionary and thesaurus, rhyming dictionaries, technical dictionaries, electronic dictionaries, online dictionaries and CD-ROM dictionaries are only a few of them. These are so numerous that it is impossible to list all of them here (Sterkenburg, 2003: 3). Research shows that users find it difficult to select the appropriate source for their needs from within this broad range of dictionaries and often do not have the right choice. Naturally, users who hope to remove the question marks in their head do not have access to the information they are seeking or obtaining false / incomplete information because they prefer the wrong works. The following basic questions need to be answered in order to remove this undesirable situation:

- Who uses dictionaries?

Turkish Studies

- Why do users refer to the dictionary?
- What dictionary options are available for the users?

It is a fact that teachers, students, travelers, translators and puzzle solvers use dictionaries most. Today, however, dictionary usage areas have also increased like dictionary types. It is therefore possible to see a dictionary in the hands of a pharmacist, a doctor, a lawyer, an interpreter, a teacher, a student or a small child. Varantola (2002: 30-34) distinguishes these dictionary users in three broad categories: language learners, non-professional users and professional users. The lexical expectations of these people are quite different from each other. Users, for example, resort to the dictionary if they do not know the meaning of a word, if they are unsure about spelling, or if they simply want to fill a gap in their vocabulary (Sterkenburg, 2003: 4). During this application, dictionary users often engage in another task. Lew defines this as dictionary context. According to him, this context is the activity of the need for dictionary. Activities such as being in a language class, reading articles from a magazine, writing an article, or engaging in completing written translation exercises constitute the context. Ideally, a dictionary should conform to the nature and content of such an activity. There are two ways that the dictionary can be tailored to the needs of the users. The first way, the dictionary is controlled and edited by the user (adapted). The second way is that the dictionary adapts to its needs without the conscious intervention of the users. The first requires conscious and capable users of the dictionary and the second requires the successful application of artificial intelligence based on a principled plan of what is needed under what conditions (Lew, 2015: 2-3). The occupation that requires the use of a dictionary, which Lew defines as context, requires that users find the necessary information in a short time. That is why users want to access information quickly without disrupting the work they undertake. Therefore, the most basic feature of dictionaries should be to be able to provide easy access to information. Speed is so important for users that research shows that users focus on initial recognition and ignore the next meaning (Bogaards, 1998). One of the reasons why online dictionaries are so popular is that they provide faster access than printed dictionaries (Nesi, 2013: 70).

Mostly "*monolingual, bilingual, printed and online dictionaries*" come up against users who try to access the information quickly. Recently, it is possible to add *bilingualized dictionaries*, which have become widespread in bilingual education. Monolingual dictionaries are works in which the subject language is the same as the target language and the dictionary items are explained in the same language. In a monolingual dictionary there is only one language for both defining and identifying. According to many experts, since the lemma is defined by the same language, this language is naturally both the target language and the top language (Burkhanov, 1998: 155). Dictionaries with a bilingual vocabulary list are called "bilingual dictionary". The language of lemmas of these dictionaries are called the "source language" and the other is "target language" (Burkhanov, 1998: 29). In bilingual dictionaries, the meanings and word combinations of words in the input language are characterized by equivalent meanings in other languages (Svensen, 2009: 7). Bilingualized dictionaries are not well known in Turkey. It emerged

after the 1980s in Europe and in countries where English was generally taught as a foreign language. The sources use three different terms for this dictionary: semi-bilingual dictionary, hybrid dictionary and bilingualized dictionary. The last of these names is the bilingualized term, meaning that, in scientific terms, there are two languages in use, there is an additional meaning that the dictionary is produced as an adaptation of a monolingual work. Therefore, it reflects the dictionary type better than the other two terms. Because the hybrid dictionary has been used historically to denote many of the mixed type source studies such as encyclopaedic dictionaries. Semi-bilingual term is a name that combines the source and target languages but makes the feeling that something is missing. Today, although these three names can be used in place of each other, the bilingualized term is more prevalent (Lew, 2004: 12). Looking at the dictionary definitions made up to the end of the 20th century, it is easy to see that these works are arranged in the form of books. People have been accustomed to using dictionaries in the form of a book for a long time. However, dictionaries are products that are directly connected to information technology. As a result, the development of dictionaries has always been parallel to the development of information technology. Looking at the last fifty years it is possible to observe it in a very concrete way. In the meantime, the information technologies that developed so rapidly changed the environment in which the dictionaries were written. Thus, users have confronted with floppy disks, dictionary disks (CDs), portable memories (flash disk, hard disk, etc.), and dictionaries written in virtual environments along with dictionary books they have used for a long time. This also means that lexical data can be stored, processed and distributed in various forms. Today, these products are the most widely used artefacts that are published in the virtual environment and offer online service.

In order for dictionary users to be able to access the information they are looking for quickly and the information they search for the word correctly, they should pay attention to the following:

Bilingual dictionaries provide a very limited benefit in second language teaching. Students need an additional tool to come up from these limitations. This is a monolingual dictionary. Therefore, students must use two complementary dictionary types together (Stein, 1988). Since this is a laborious and exhausting process, bilingualized dictionaries should be used in the second language education.

Dictionary users like to take shortcuts and use search strategies that reach the information they need as quickly as possible (Bogaards, 1998: 561). Therefore, electronic dictionaries, which have fast access to information, are more useful than printed dictionaries. Those who aim to get quick access to the word-related information should prefer such dictionaries. However, when it is thought that printed dictionaries do more to learn than online dictionaries, it is recommended that students use printed dictionaries and general users use online dictionaries.

Online dictionaries make a rather primitive translation, especially in the form of a vocabulary or sentence. Therefore, the translator should apply to the printed dictionaries.

Turkish Studies

New dictionaries should offer users the chance to make their own decisions about equivalents. Each user must be able to access as many contextual examples as possible in different contexts. Those who want to learn the semantic relations (subtestibility, synonymity, antagonism, etc.) of these words with other items on the other side and other language items should be able to remember monolingual definitions. So those seeking in-depth information like this should prefer online dictionaries that provide more information and search on many different languages.

Most of the monolingual dictionaries are focused on the buyer needs of native speakers. However, student dictionaries, bilingual dictionaries and translation dictionaries support language teaching by providing more knowledge of languages, idioms, usage and pronunciation (Nesi, 2013: 67). Therefore, users should choose a dictionary taking into account their needs. For example, students should prefer school dictionaries that are specially prepared for them and tailored to their level in order to increase their knowledge and competence in the language, and to learn words that they do not know what they mean in different subjects (Çetinkaya, 2014: 395). Otherwise they may disappear among the stack of information. Likewise, if general users refer to student dictionaries, they need to know that they cannot access the information they seek.

Keywords: dictionary types, dictionary users, right dictionary selection

GİRİŞ

Sözlükler, başta kelime olmak üzere, dil ile ilgili sorun yaşayanların akıllarına gelen ilk başvuru kaynaklarından birisidir. Ancak, son yıllarda bilgi teknolojilerinin de katkısıyla insanlar, onlarca hatta yüzlerce sözlük çeşidiyle karşı karşıya kaldılar. En basitinden bir ilkökul öğrencisi, sözlük satan bir dükkâna girdiğinde, rafta üzerinde ilkökul ibaresi bulunan pek çok sözlük ile karşılaşır oldu. Ya da sıradan bir kullanıcı, sözcükle ilgili merak ettiği, öğrenmek istediği herhangi bir bilgi için internete başvurduğunda, arama motorları ona sayısız seçenek sunmaya başladılar. Yapılan araştırmalar, kullanıcıların bu geniş sözlük yelpazesi içerisinde eserleri birbirinden ayırt edebilmelerine rağmen, pek çok çeldirici durumdan (benzer başlıklar, birbirine yakın işlevler için üretilmiş eserler, farklı kullanıcı gruplarına göre tasarlanmış eserler vb.) dolayı yapıtlar arasında kaybolduğunu ve doğru seçimi sağlayacak incelikleri fark edemediklerini göstermektedir (Nesi, 2013: 68). Bu önemli sorunu bilen sözlük araştırmacıları, özellikle 1960'lerden sonra, sözlük ile kullanıcı ilişkisini ele alan çalışmalar yapmaya yöneldiler. Bu konunun öncüsü Amerikalı bir sözlük bilimci olan Barnhart'tır. Onun *Problems in Editing Commercial Monolingual Dictionaries* (Barnhart, 1962) çalışması, sözlük-kullanıcı ilişkisini ele alan araştırmaların ilk adımı sayılmaktadır. Barnhart'ın bu öncü adımından sonra sözlük-kullanıcı ilişkisi gün geçtikçe önem kazanmış ve 1990'lara gelindiğinde konu, sözlük araştırmaları arasında hatırı sayılır bir pay elde etmiştir. Bu önemin kazanılmasında Wiegand'ın çalışmaları ve yönlendirmelerinin etkisi büyüktür. O, konunun hak ettiği yeri elde etmesi için çalışmaların üç başlık altında yoğunlaşması gerektiğini belirtmiştir: teorik bir çerçeve hazırlamak, konuyla ilgili yöntemler geliştirmek, deneysel çalışmalarda kullanılabilecek sorular formüle etmek (Wiegand, 1998: 262'den aktaran Töpel, 2014: 17). Bu araştırma alanlarından elde edilen sonuçlar, günümüzde yazılan sözlüklere tesir ettiği gibi sözlük kullanıcılarını doğru sözlüğe gitmeleri konusunda yönlendirmektedir. Bu yüzden sözlük-kullanıcı ilişkisine dair çalışmalar oldukça önemlidir.

Turkish Studies

Piyasada pek çok sözlük bulunmaktadır. Çocuk sözlükleri, resimli sözlükler, çeviri sözlükleri, çalışma sözlükleri, biyografik sözlükler, alıntı sözlükleri, argo, küfür ve lehçe sözlükleri, özel isim sözlükleri ve eşanlamlılar sözlükleri, kafiye sözlükleri, teknik sözlükler, elektronik sözlükler, çevrimiçi sözlükler ve CD-ROM’lu sözlükler bunların sadece birkaç tanesidir. Bunlar, o kadar çoktur ki bütün hepsini burada listelemek imkânsızdır (Sterkenburg, 2003: 3). Yapılan araştırmalar, kullanıcıların bu geniş sözlük yelpazesi içerisinde kendi ihtiyaçlarına uygun kaynağı seçmekte zorlandığını ve çoğu zaman doğru tercihte bulunmadıklarını göstermektedir. Doğal olarak kafasındaki soru işaretlerini gidermeyi umut eden kullanıcılar, yanlış eserleri tercih ettiklerinden ya yanlış/eksik bilgi edinmekte ya da aradıkları bilgiye erişememektedir. Bu istenmeyen durumun ortadan kaldırılması için şu temel soruların cevaplandırılması gerekmektedir:

Sözlükleri kimler kullanıyor?

Kullanıcılar, ne zaman ve niçin sözlüğe başvuruyorlar?

Kullanıcıların önünde hangi sözlük seçenekleri bulunmaktadır?

Bu çalışmada adı geçen üç sorunun cevapları tek tek araştırılmıştır. Kullanıcıların önünde hangi sözlük seçeneklerinin de olası sözlüklerin olumlu ve olumsuz yönleri belirtilmiştir. Böylelikle tartışma ve sonuç kısmında “Kim, hangi sözlük türünü niçin tercih etmelidir?” sorusu ile ilgili değerlendirmeler yapılabilmiş ve çeşitli öneriler geliştirilebilmiştir.

Amaç

Günümüzde sözlük-kullanıcı ilişkisine odaklanan araştırmalar, iki temel probleme çözüm aramaktadır: kullanıcıların ihtiyacını belirleyerek doğru sözlüklerin hazırlanması, eserlerin niteliklerini belirleyerek kullanıcıların doğru sözlüklere yönlendirilmesi. Bu araştırma, ikinci grup ile ilgilidir. Amaç, sözlük kullanıcılarının kim olduğunu, niçin sözlüklere başvurduklarını ve karşılaşılabilecekleri sözlük türlerini tanımladıktan sonra doğru kaynakların tercih edilmesini sağlayacak rehberlik bilgisini üretmektir.

Yöntem

Bu çalışma, bir doküman analizine dayanmaktadır. Doküman analizi, mevcut belgeleri inceleyerek veri toplamanın bir yoludur. Bu, belgelerin bir değerlendirme konusu etrafında fikir edinmek veya yeniden anlamlandırılmak üzere araştırmacı tarafından yorumlandığı bir nitel araştırma şeklidir. Sistematik bir değerlendirmede reklamlar, gündemler, katılım kayıtları, toplantı tutanakları, kitaplar, broşürler, günlükler, dergiler, etkinlik programları (basılı taslaklar gibi), mektuplar, bildirimler, haritalar, çizelgeler, gazeteler, başvuru formları, özetler, radyo ve televizyon programı senaryoları gibi değişik biçimlerde hazırlanmış kayıtlar (Bowen, 2009) kullanılabilir. Bu araştırmada ise “sözlük bilimi”, “sözlük türleri” ve “sözlük-kullanıcı ilişkisi” üzerine yapılmış çalışmalar (bildiri, makale, kitap) göz önünde bulundurulmuş ve konuyla ilgili kısımlar problem cümlelerini cevaplayacak biçimde bir araya getirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, tüm sözlük türleridir. Ancak bu türlerin sayısı oldukça fazladır ve her geçen gün bunlara yenileri eklenmektedir. Bu yüzden var olan sözlükleri sınıflandırmak oldukça güçtür. Ama kullanıcıların karşılaştığı temel seçenekler tek dilli veya çift dilli, basılı (kâğıt) ya da elektronik eserlerdir (Nesi, 2013: 68). Araştırmada bunlara ek olarak 1980’lerden sonra, özellikle yabancı dil eğitiminde kullanımı yaygınlaşmış bir tür olan iki dillileştirilmiş sözlükler de dâhil edilmiştir. Yani araştırmanın örnekleme, kullanıcıların karşılaştığı temel seçeneklerden (tek dilli, iki dilli, iki dillileştirilmiş, basılı ve elektronik sözlükler) ibarettir.

Turkish Studies

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

1. Sözlük kullanıcıları kimlerdir?

Şu bir gerçektir ki sözlükleri en çok öğretmenler, öğrenciler, gezginler, çevirmenler ve bulmaca çözenler kullanmaktadır. Ancak günümüzde sözlüklerin çeşidi gibi kullanım alanları da artmıştır. Bu yüzden bir eczacının, bir doktorun, bir avukatın, bir çevirmenin, bir öğretmenin, bir öğrencinin veya küçük yaşta bir çocuğun elinde bir sözlük görmek mümkündür. Varantola (2002: 30-34) bu sözlük kullanıcılarını üç geniş kategoriye ayırmıştır: dil öğrenenler, profesyonel olmayan kullanıcılar ve profesyonel kullanıcılar. Bu kişilerin sözlüksel beklentileri birbirinden oldukça farklıdır. Sözlük hazırlayanlar, kullanıcıları memnun etmek için iki farklı yolu tercih edebilirler. Birincisi kendi sezgilerine dayanan yoldur. Muhtemel kullanıcıların olası beklentileri düşünülerek sözlüklerini hazırlarlar. Nitekim bu yol, 1960'lara kadar tercih edilen yegâne yoldur. 1960'lerden sonra ise sahadan veri toplama ve sözlükleri elde edilen veriler doğrultusunda hazırlama fikri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra sözlük hazırlayanlar, kullanıcıların kimliklerini ve özelliklerini belirlemeye, her kullanıcı grubu için farklı sözlüksel özelliklere sahip eserler üretmeye başladılar. Bu yüzden sözlük hazırlayanlar işe başlamadan evvel, daha planlama aşamasındayken “Üretilen eseri kimler, niçin kullanacak?” sorusunun cevabını aramışlar. Bu, sadece kişi olarak kullanıcıların kim olduğu değildir. Aynı zamanda kullanıcıların “dil yeterliliği, üst dil farkındalığı ile kaynak çalışmalarda gezinme becerilerini” (Lew, 2015: 2) içeren ve sözlüğün tasarımını doğrudan etkileyen bilgileri de kapsamaktadır. Bu bilgilerin sistemli bir şekilde bir araya getirilmesi ve “hedef kullanıcının özelliklerini henüz planlama aşamasında belirlemek, sözlükleri beklenilmesi ve kullanılması muhtemel sözlüksel verilerle donatmak” açısından oldukça önemlidir. Örneğin çevrimiçi sözlük sunan bir yayıncı, tipik kullanıcılarının belirli ihtiyaçlarına daha iyi hizmet etmek için onların demografik özelliklerini, konuştukları ana dili ve yabancı dilleri, bu dillerdeki yeterliliklerini, eğitim seviyelerini, sahip oldukları teknolojik alt yapıyı vb. özellikleri bilmelidir ki eserini uygun nitelikte hazırlayabilsin. Ya da yazılmış denemeleri puanlamak için sözlük kullanan bir dil öğretmenin ihtiyaçları, eğlence amaçlı dedektif hikâyeleri okuyanınkinden çok daha karmaşıktır. Örneğin öğretmen, eş dizimsel seçimlerin yanı sıra fiil tamamlama kalıplarının ayrıntılı bir tarifine ihtiyaç duyacaktır. Ancak bu sözlüksel unsurlar, bir sözlüğe sadece bir dedektif hikâyesinin metninde karşılaşılan bilinmeyen kelimelerin ya da ifadelerin anlamlarını aramak için başvuran biri için pek önemli olmayacaktır (Lew, 2015: 2). Kaldı ki tüm öğrencilerin ihtiyacı da aynı değildir. Onların sınıf bazında ihtiyaç duydukları sözlüklerin nitelikleri birbirinden farklıdır. 5. sınıfta okuyan bir öğrencinin sözlüğü ile 6. veya 7. sınıfta okuyan birinin sözlüğü aynı değildir. Zira her yaşın kendine göre bir gelişim özelliği vardır ve bu gelişime uygun öğrenme materyalleri kullanılmalıdır. Yine sözlüğü doğrudan etkileyecek bir husus vardır ki o da her sınıf düzeyinin kendine has bir hedef söz varlığının olmasıdır. Tüm sınıfları birleştirip okul sözlüğü hazırlamak veya ilkökul, ortaokul sözlüğü hazırlamak bu açıdan sakıncalıdır. “Alakasız materyal (fazla madde eklemek, duruma uygun olmayan tanımlamalar kullanmak vb.), değerli bilgiyi bulmayı zorlaştırır. Kaynak eserlerin, hangi işte kullanılırsa kullansınlar, kullanıcının ihtiyaç duyduğundan daha fazlasını içermesi, genellikle iyi karşılanmaz” (Lew, 2015: 2). Bunun için sözlük hazırlayanlar, kullanıcıların ihtiyaçlarını belirleyerek işe koyulmalıdırlar. Bu ihtiyaç analizlerinde şu veri toplama araçlarından yararlanılabilirler: anketler, görüşmeler, gözlemler, tutanaklar, sınav ve deneyler, günlük dosyalar (Welker, 2010). Bu veri toplama araçlarında elde edilecek bilgileri belirleyecek kullanıcıya bağlı etkenler şunlardır:

- Sözlüğü kullanım amacı (eğitim, çeviri, merak vb.)
- Yaş
- Ana dil
- İkinci ya da yabancı dil

Turkish Studies

- Dil yeterlilik seviyesi
- Eğitim seviyesi
- Sözlük kullanım becerisi
- Rol (öğretmen, öğrenci, çevirmen, yolcu, kelime oyunlarında oyuncu... vb. olmak)
- Konum (evde, iş yerinde, bir eğitim kurumunda vb. olmak) (Nesi, 2013: 66).

2. Kullanıcılar, sözlükleri ne zaman ve niçin kullanırlar?

Kullanıcılar eğer bir sözcüğün anlamını bilmiyorlarsa, hecelenmesi konusunda emin değillerse ya da sadece bilgi dağarcıklarındaki bir boşluğu doldurmak istiyorlarsa sözlüğe başvururlar (Sterkenburg, 2003: 4). Bu başvuru esnasında sözlük kullanıcıları genellikle başka bir işle meşguldür. Lew, bu durumu sözlük kullanım bağlamı olarak tanımlar. Ona göre bu bağlam, sözlük ihtiyacının doğduğu etkinliktir. Bir dil sınıfında bulunmak, bir derginin makalelerini okumak, bir makale yazmak veya yazılı çeviri egzersizlerini tamamlamakla meşgul olmak gibi etkinlikler söz konusu bağlamı oluşturur. İdeal olarak, bir sözlüğün sundukları, böyle bir etkinliğin içeriğine ve niteliğine uygun olmalıdır. Sözlüğün kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanabilmesinin iki yolu vardır. Birincisi sözlük, kullanıcılar tarafından kontrol edilir ve düzenlenir (uyarlama yapılır). İkincisi ise sözlük, kullanıcıların bilinçli müdahalesi olmadan ihtiyaçlarına uyum sağlar. İlk yol, bilinçli ve yetenekli sözlük kullanıcılarını, ikinci yol da hangi koşullar altında neye ihtiyaç duyulduğunun prensipli planlarına dayalı yapay zekânın başarılı bir şekilde uygulanmasını gerektirir (Lew, 2015: 2-3). Lew'in bağlam olarak tanımladığı sözlük kullanımını gerektiren meşguliyet, kullanıcıların az zamanda gerekli bilgiyi bulmalarını zorunlu kılar. Bu yüzden kullanıcılar üstlendikleri işi mümkün olduğunca aksatmadan hızlı bir şekilde bilgiye ulaşmak isterler. Bu yüzden sözlüklerin en temel özelliği bilgiye kolay erişimi sağlayabilmek olmalıdır. Hız, kullanıcılar için o kadar önemlidir ki yapılan araştırmalar kullanıcıların ilk tanıma odaklandıklarını ve sonraki anlamları göz ardı ettiklerini göstermektedir (Bogaards, 1998). Çevrimiçi sözlüklerin bu kadar popüler olma nedenlerinden birisi de basılı sözlüklerden daha hızlı erişim sağlamalarıdır (Nesi, 2013: 70).

Sözlükler yeni kelime öğrenme ya da dili keşfetme kaynakları olarak da kullanılır. Kullanıcılar, sözlük kullanımı esnasında alıcı (metni çözmek işinde olduğu gibi) ya da üretici (metni şifreleme işinde olduğu gibi) konumundadır. Nesi, sözlük kullanımı ile ilişkilendirilen çeşitli aktiviteleri şöyle özetlemiştir (Nesi, 2013: 67):

	alıcı	Üretici
yazılı araç	okuma	yazma
	ikinci dilden ana dile çeviri	ana dilden ikinci dile çeviri
sözel araç	dinleme	konuşma
	ikinci dilden ana dile yorumlama	ana dilden ikinci dile yorumlama
dil bilgisi toplama		

Tablo 1: Sözlük kullanımı ile ilişkili aktiviteler

Aslında bu iki durumun dışında kalan bir başka eylem vardır. O da çeviridir. Çeviri bu aktivitelerin dışında bir eylemdir. Kullanıcıları hem alıcı hem de üretici konumundadır. Onlar, hem kaynak dildeki kodları çözmek, hem de hedef dilde uygun kodları üretmekle meşguldürler. Bu yüzden Nesi'nin bu tasnifine üçüncü bir sütun eklenmeli ve çeviriye uygun (hem alıcı hem de üreticini durumu da kapsayan) ifadeler yazılmalıdır.

Varantola (2002), çeviride sözlük kullanımını incelerken birkaç düzenli davranış örüntüsü tespit etmiş ve bunları profesyonel sözlük kullanımı ile ilgili aksiyonlar olarak şöyle formüle etmiştir:

Turkish Studies

- Sözlük kullanıcıları, içeriğe bağlı bir sorunu çözmek için sözlüklere başvururlar.
- Kullanıcılar diğer dilde eşdeğerlik aramaktadır, ancak aynı zamanda güvenceye ihtiyaç duyuyorlar ve bu nedenle tanımadıkları eşdeğerlikleri bulmak istemiyorlar.
- Kullanıcılar ayrıca, tek bir sözcük ögesinden daha uzun metin öbekleri ile ilgili bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar.
- Kullanıcılar, sözlüklerde sözlüksel olmayan türdeki bilgileri bulmaya çalışır; çünkü bunlar, diğer kaynaklarda kolaylıkla ve sistematik olarak bulunmazlar (Varantola, 2002: 34).

Araştırmaların çoğu, kullanıcıların sözlükleri herhangi bir metni okurken veya ikinci dilden ana dile çeviri yaparken kullandığını ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda düşük seviyeli öğrencilerin okurken, ileri seviyeli öğrencilerin ise yazarken daha çok sözlük kullandığını da tespit etmişlerdir (Nesi, 2013: 67). Aslında kullanıcılara hangi durumda hangi sözlüğü kullanmaları gerektiği öğretilmiyor. Onlar tamamen içgüdüsel olarak ve ihtiyaçların zorlaması ile sözlük tercihinde bulunuyorlar. İçinde buldukları bağlam onların sözlük tercihini doğrudan etkiliyor. Örneğin Nesi (2010), kullanıcıların çevrimiçi sözlükleri kullanarak nasıl kendi kelime listelerini oluşturduğunu araştırdığı zaman, kişilerin bilgisayarda okurken ve yazarken bilgisayar temelli sözlükleri, kâğıda yazarken veya kâğıttan okurken taşınabilir elektronik sözlükleri daha çok tercih ettiğini tespit etmiştir. Bu ikinci grup aynı zamanda çevrimiçi sözlüklerden ve basılı sözlüklerden de yararlanmaktadır. Katılımcılar ayrıca, konuşma ve dinleme etkinlikleri için ulaşılabilirlik ve sesli telaffuz özelliklerinden dolayı mobil çevrimiçi sözlükleri tercih etmiştir.

3. Kullanıcıların sıklıkla karşılaştığı sözlükler

3.1. Tek dilli sözlükler

Tek dilli sözlükleri, konu dil ile hedef dilin aynı olduğu, sözlük maddelerinin yine aynı dille açıklandığı eserler olarak tanımlamak mümkündür. Tek dilli sözlükte hem tanımlayan hem de tanımlanan için sadece bir dil vardır. Birçok uzmana göre madde başı, aynı dil ile tanımlandığından bu dil doğal olarak hem hedef dil hem de üst dildir (Burkhanov, 1998: 155).

Tek dilli sözlükler, bazen “genel”, “açıklayıcı” veya “kullanım” sözlüğü şeklinde de adlandırılabilir. Bu eserler, ana dil konuşanları için birer temel kaynaktır. Aynı sebepten dolayı, tek dilli sözlükler çok popülerdir ve çok kullanılırlar. Öyle olmasına karşın, birçok çeşidi (alfabetik ya da tematik, ticari veya akademik, kapsamlı veya sınırlandırılmış, genel veya özelleştirilmiş gibi) bulunmaktadır. Son zamanlarda ortaya çıkan bir alt tür ise yabancı dil kullanıcıları için öğrenci sözlükleridir. Bir diğeri ise ansiklopedik sözlüklerdir. Daha geniş kapsamlı metin derlemeleri ve bilgisayar teknolojisi sayesinde tek dilli sözlüklerin daha yeni ve daha iyi biçimleri çıkacaktır (Hartmann ve James, 2002: 95). Ancak şimdi bile bu sözlüklerin yetmişden fazla çeşidi bulunmaktadır. Bu çeşitlilik parçacıl (microstructure) ve bütüncül (macrostructure) yapılarıdaki farklılıklardan dolayı ortaya çıkmıştır. Deyimler sözlüğü, atasözleri sözlüğü, yeni sözcükler sözlüğü, alıntı sözcükler sözlüğü, verinti sözcükler sözlüğü, eş anlamlılar sözlüğü, karşıt anlamlılar sözlüğü, benzer yazılışlı sözcükler sözlüğü vb. yapıtlar genellikle tek dilli sözlüklerdir (Kirkness, 2004: 61-62). Ancak bu türün en bilinen çeşidi genel sözlüklerdir. Tek dilli genel sözlükler, her ailenin sahip olduğu, sözlük kelimesinin bahsi geçtiğinde herkesin aklına ilk gelen, en çok satın alınan, en çok yardımına başvuru alan, onu üreten toplumda en önemli rolü oynayan (Bejoint, 2000: 40) sözlük çeşididir. Bu sözlükler, sınırlı ya da göze çarpan dil çeşitliliklerinden ziyade, genellikle kaynak dilin genel söz varlığına ait tanımları verirler. Ayrıca bir kritik ya da akademik amaçtan ziyade bir pedagojik amaca hizmet ederler (Geeraerts, 1989: 293–294). Bu sözlüklerde anlam, tanımlamalarla sağlanır. Anlamsal tanım, genellikle eşanlamlı kelimelerle, bazen de zıt anlamlı, alt anlamlı ve dizisel bilgi içeriğine sahip (hiperon) kelimelerle desteklenir. Yani bu eserler, hem anlam hem de ilişkili kelimeler hakkında bilgi içerirler (Svensen, 2009: 7). Ayrıca sözlüksel bilginin diğer kategorilerini

(heceleme, telaffuz, çekim eki, ses frekansı ve etimoloji vb.) içeren bu yapıtlar, genellikle hedef kitleye dayanan işlevsel bir girdiyle (tanıklama vb.) tamamlanmaktadır.

Batı'da tek dilli sözlüklerin geçmişi, Türkçenin tek dilli sözlüklerin geçmişinden daha eskidir. İlk tek dilli İngilizce sözlük 1604'te yayımlanmışken Türkçenin ilk tek dilli sözlüğü ancak 19. yüzyılda yazılmıştır. Konuyla ilgili Ölmez şu değerlendirmeleri yapmıştır: "Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlıda Türkçenin "keşfi" ile birlikte Türkiye sınırları içinde de tek yönlü, açıklamalı Türkçe sözlüklerin yazıldığını görüyoruz. Bunun en iyi örneği de bugün bile hala kullandığımız *Kamus-ı Türki*'dir. Ayrıca Muallim Naci'nin lugati de bu konuda önemli sözlüklerdendir. İlk baskısı 19. yüzyılın sonunda yapılan Redhouse'un sözlüğü de (Osmanlıca) Türkçenin sağlam ve önemli sözlüklerindedir" (Ölmez, 1994: 91). Günümüzde ise bu alanda Türkiye Türkçesinin en önemli kaynak eseri, Türk Dil Kurumu tarafından 1945 yılında ilk baskısı yayımlanan ve günümüze gelene kadar sürekli gelişim halinde bulunan *Türkçe Sözlük*'tür.

El-Sayed'in aktardığına göre Underhill (1984), tek dilli sözlüklerin, öğrencilerin hedef dilde düşünmelerini ve çeviri alışkanlıklarından uzaklaşmalarını sağladığını düşünmektedir. Bu durum, tek dilli sözlük kullanan öğrencilerin başka bir dile ilişkin güvenlerini geliştirir ve onların soruları formüle ederek kendi başlarına cevaplar aramasına neden olur. Hartmann'a (1992) göre ise tek dilli bir sözlük kullanmak, öğrencinin başlangıçta tasarladığından daha fazla öğrenme meyvesi verebilecek yararlı bir arama deneyimi yaşaması demektir (akt. El-Sayed, 2013:1747). Sarıgül de tek dilli (İngilizce) sözlük kullanmanın faydalarını Underhill'e dayandırarak şu şekilde sıralamıştır:

- Kullanıcılar İngilizce düşünmek zorundadır.
- Anlamlar, edilgen söz dağarcığının daha hızlı büyümesini teşvik eden başka İngilizce kelimelerle anlaşılacak zorundadır.
- İki dilli sözlük aracılığıyla neredeyse ulaşılamayan, sık kullanıma sahip çok sayıda işlev kelimesine uygun yaklaşım sergilenebilir.
- Öğrenenler, başta belirsiz görünen tanımlarla baş etmeyi öğrenmenin yanı sıra anlamların belirlenmesi, tanımlanması ve örnek cümle kurulması konusunda net fikir sahibi olabilirler.
- Örnek cümleler, sadece genel kullanımları örneklendirmez, aynı zamanda anlamlarına erişim sağlar.
- Tek dilli sözlük kullanma yeteneği öğrencilere sözlük aracılığıyla keşfetmenin mutluluğunu yaşatır, öğrencilerin dil problemlerini kendi başlarına çözme becerilerindeki öz yeterlilik ve özgüven hislerini artırır. Bu da böylece öğrencilerin ilk anda kendi dil sorun ve sorularının farkına varmalarına ve bunu ifade etmelerine yardımcı olur (Sarıgül, 2009:156).

Tek dilli sözlüklerin bu faydalarına rağmen onları kullanmanın bazı olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

- Üretim için (kod üretme açısından), öğrenciler kendi dillerinde bildikleri ama yabancı karşılığını bilmedikleri bir sözcüğe bakmak istediklerinde, sözlükte o kelimeyi nerede bulacaklarını bilmezler.
- Kavrama için (kod çözme), öğrenciler sağlanan bilginin çoğunu doğrudan kullanamayabilirler. Örneğin dil bilgisel davranış...
- Öğrenciler yabancı dil tanımlarını anlamada zorluk yaşayabilirler.
- Tanımlardaki döngüsellik (bir şeyi yine kendisi ile tanımlamak) dil öğrencileri için problemlere sebep olabilir.
- Tanımlarda sınırlı tanımlayıcı söz varlığı olsa bile, eğer öğrenciler bu söz varlığını bilmiyorlarsa, sözlük öğrencilere yardımcı olmayacaktır.
- Öğrenciler özel bir değişke ve çoğunlukla karmaşık olan tanımlar yoluyla yabancı dile maruz bırakılmadan faydalanmayacaktır.

Turkish Studies

• Öğrencilerin ilişkili anlamları olan diğer sözcüklerden aranan sözcüğü ayırt etmede ya da aranan sözcüğü anlamada önemli olan bir tanım içerisinde anlamsal bilgiyi es geçmeleri oldukça olasıdır çünkü sözcüğün temel bileşenini anlamazlar.

• Öğrenciler tanımlarda kullanılan sözcüklerin açıklamaları için bitmeyen bir araştırmaya yönlendirilebilirler.

• Öğrencilerin birinci dildeki karşıtını adlandırana kadar yabancı sözlüksel ögeyi gerçekten bilmelerinin garantisi de yoktur (Thumb, 2002: 35).

3.2. İki dilli sözlükler

Kelime listesi hazırlanırken iki dil kullanılmış olan sözlüklere denir. Bu sözlüklerdeki madde başlarının dili “kaynak dil”, diğeri ise “hedef dil” diye adlandırılır (Burkhanov, 1998: 29). İki dilli sözlüklerde giriş dilindeki kelimelerin anlamları ve sözcük birleşimleri diğeri dillerdeki eş değer anlamlar tarafından nitelendirilir (Svensen, 2009: 7).

İki dilli sözlük kavramı genellikle terminolojide çeviri sözcükleriyle eşanımlıdır ve birçok durumda iki dilli sözlükler, genellikle çeviri amaçlı kullanılırlar. Bununla beraber, pedagojik sözlükçülüğün gelişmesiyle birlikte iki dilli sözlük yayınların niteliği değişmiştir (Hartmann ve James, 2002: 14). Günümüzde hazırlanan iki dilli sözlükler, sadece çeviri karşılıkları ile değil, aynı zamanda kaynak dildeki anlamın belirginleşmesini sağlayan detaylı açıklamalara da sahiptir (Burkhanov, 1998: 29). Bunlar, konu dildeki kelimenin anlamını ve kullanımını öğrencinin ana dilini kullanarak açıklamayı amaçlar. Bu yüzden günümüz iki dilli sözlükleri, genellikle (Hartmann ve James, 2002: 14) kelimenin anlamı, kelimenin anlam bilimi açısından değeri ve hedef dildeki kelimenin dil bilgisi kullanımıyla ilgili özellikleri açıklayacak biçimde yapılandırılmıştır (Burkhanov, 1998: 30). Bu yapılandırma “hedef dilden- ana dile öğrenci merkezli diğeri türlerin üretimi ve tasarımının başarılı bir şekilde uyarlanabilmesinin de önünü açmaktadır” (Hartmann ve James, 2002: 14).

Türkçe iki dilli sözlüklerin geçmişi çoğu Batılı dillerin iki dilli sözlüklerinden eskidir. Türkçenin ilk sözlüğü olan Divan-ı Lugati’t Türk (1074) iki dillidir. Bu eserde “Türk topluluklarının dili, edebiyatı, yaşayışı ve âdetleri ile ilgili söz varlığı öğelerini ve edebiyat ürünlerini, ömrünün yirmi yılını bulan bir dönemde topladıktan sonra Bağdat’a gelen Kâşgarlı Mahmud, Malazgirt Savaşından yazmaya başladığı eserini, bir görüşe göre 1074, bir başka görüşe göre 1077 yılında tamamlayarak halifeye” (Akalın, 2010) sunmuştur. Bu sözlükten Osmanlı Devletinin son yıllarına kadar yazılan eserler, hep iki veya daha çok dilliydi ve önemli bir kısmı da hedef dilde açıklamalar içermezdi. Bunlar, bir nevi Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe veya Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça eş anlamlar sözlüğü biçimindedir. Bu türün Batı’daki ilk örnekleri, İngilizce için, 15. yüzyılda üretilmiştir. Örneğin İngilizce-Latince 1450’lerde, İngilizce-Galce 1547’de, İngilizce-Fransızca ise 1570’te yazılmıştır.

İki dilli sözlükler ikinci dil öğrenmenin bütün seviyelerinde en çok kullanılan referans kitaplar olmaya devam etmektedir. Bu yüzden pek çok çeşidi bulunmaktadır. Ayrı dillerdeki kelimelerden telaffuzları aynı olanlarını bir araya getiren konuya özel teknik sözlükler ve özel tasarımlarıyla iki dilde tematik olarak gruplandırılmış nesnelere resimlerini barındıran resimli sözlükler gibi uzmanlaştırılmış iki dilli sözlükler bunlardan sadece iki tanesidir. Ancak iki dilli sözlük dendiğinde kullanıcıların ilk aklına gelen kaynak, kaynak dildeki madde başı sözcüklerin hedef dildeki çeviri denkliğiyle oluşturulmuş sözlüklerdir (Kirkness, 2004: 56). Bu sözlüklerde kullanılan yöntem, “word to word (kelime eşittir kelime)” esasına dayanır. Örneğin günümüzde Türkiye’de hazırlanan bazı iki dilli sözlükler incelendiğinde, Japonca-Türkçe/Türkçe-Japonca sözlüklerde olduğu gibi “word to word (kelime eşittir kelime)” yöntemi, en yaygın kullanılan sözlük hazırlama metodudur (Kolukisa, 2013: 41). Ayrıca günümüz iki dilli sözlüklerinin çoğu iki yönlüdür.

Turkish Studies

Bu sözlüklerin kelime listeleri iki bölümden oluşur. Örneğin Arapça-Türkçe ve Türkçe-Arapça biçiminde düzenlenmiş iki listeye sahip olurlar.

İki dilli sözlükleri, amaçlarına göre kodlama (yazma etkinliğinde) ve kod çözme (okuma etkinliğinde) olmak üzere aktif sözlük ve pasif sözlük biçiminde ikiye ayırmak mümkündür. Ayrıca onlar, kapsadığı söz varlığı göz önünde bulundurarak genel veya kavram terimleri sözlükleri biçiminde de tasnif edilebilir. Günümüzde bilgisayar teknolojisi, var olan iki dilli sözlükleri iletmekte ve hatta yenilerini geliştirmektedir (Hartmann ve James, 2002: 14).

Atkins (2002) iki dilli sözlükleri kullananların bu sözlüklere başvurma amaçlarını şu şekilde özetlemiştir:

- İkinci dili anlamak (yazılı ve sözlü)
- İkinci dilden ana dile çeviri yapmak
- Ana dilden ikinci dile çeviri yapmak
- Kendini ikinci dilde ifade etmek (yazılı ve sözlü)
- İkinci dil hakkında daha çok şey öğrenmek
- Ana dil ve ikinci dilin benzerlik ve zıtlıkları hakkında daha çok şey öğrenmek (Atkins, 2002: 10).

Atkins'e (2002, 5-6) göre günümüzdeki iki dilli sözlükler, övgüye değer ölçüde gelişmiştir ve kullanıcıların yukarıda belirtilen davranışlarına cevap verebilecek düzeydedir. Ona göre, bu sözlüklerin güçlü yönlerini şunlardır:

- a) Bilgi zenginliği
- b) Kusursuz bilimsel çalışma
- c) Kullanıcı ihtiyaçlarının önemsenmesi

İki dilli sözlükler “iki dilin söz varlığı arasında bağlantı kuran eserlerdir. Bu, ilk bakışta çok fazla avantajlı bir durummuş gibi görünebilir. Ancak kendi içinde bir o kadar dezavantajları barındırmaktadır. Kelimenin karşılığını veren iki dilli bir sözlük, dil öğrencilerine ve çevirmenlere yabancı dildeki bir metni okuma veya yabancı dilde bir metni yazma imkânı sağlar. Bu, sağladığı avantajdır. Fakat özellikle kültürleri farklı olan dillerde tamı tamına uygun bir kelime karşılığı bulmak oldukça zordur. Bu da en temel dezavantajdır” (Hartmann ve James, 2002: 14). Bu sözlükleri kullanmanın kullanıcılar açısından oluşturacağı en belirgin olumsuzluklar (dezavantajlar) ise şunlardır:

- Öğrenciler doğrudan yabancı dilde düşünmeye teşvik edilmezler.
- Öğrencilerin ana dillerinden sözcük kullanma ve okuyup dinlediklerini ana dillerine çevirme eğilimini pekiştirirler.
- Birinci ve ikinci dil arasındaki bire bir benzerlik inancı yanlış bir şekilde pekiştirilir. Böylece ikinci dilin içselleştirilmesi önlenir.
- Öğrenciler, sözcüklerin söz dizimsel davranışının yeterli tanımlarını bulmada başarısız olabilirler.
- Çeviri karşılıklarını arama, öğrencilerin başka sözcüklerle açıklama ya da tanımlama becerisinin gelişimini engeller.
- Bir karşılık, ikinci dil sözcüksel ögesinin anlamsal bütünlüğünü tamı tamına kapsamayabilir.
- Biçimsel ve/veya yan anlamsal karşılık garanti edilmez. Bir karşılık okuyucuya orijinal metin tarafından taşınan aynı estetik ve gösteren anlamı taşımayabilir (Thumb, 2002: 35).

Turkish Studies

3.3. İki dillileştirilmiş sözlükler

Türkiye’de pek bilinmeyen bir sözlük türüdür. Avrupa’da ve genellikle İngilizcenin yabancı dil olarak öğretildiği ülkelerde, 1980’lerden sonra ortaya çıkmıştır. Kaynaklarda bu sözlük için üç farklı terim kullanılmaktadır: yarı çift dilli sözlük (*semi-bilingual*), melez/karışık sözlük (*hybrid*) ve iki dillileştirilmiş sözlük (*bilingualized*). Bu isimlerden sonuncusu olan iki dillileştirilmiş sözlük (*bilingualized*) terimi, anlam bilimsel açıdan iki dili kullanmaya atıfta bulunduğu gibi, sözlüğün tek dilli bir çalışmanın uyarlaması olarak üretildiğine dair ilave bir anlam da taşır. Bu yüzden, sözlük türünü diğer iki terime göre daha iyi yansıtır. Zira melez/karışık sözlük (*hybrid*) tarihsel süreç içerisinde, ansiklopedik sözlükler gibi karışık tip kaynak çalışmaların birçoğunu belirtmek için kullanılmıştır. Yarı çift dilli sözlük (*semi-bilingual*) terimi de kaynak ve hedef dili birleştiren, ancak bir şeyin eksik bırakıldığı hissi uyandıran bir adlandırmadır. Günümüzde bu üç adlandırma her ne kadar birbirinin yerine kullanılabilse de iki dillileştirilmiş sözlük (*bilingualized*) terimi daha yaygındır (Lew, 2004: 12).

Kernerman ve Kahn tarafından 1986 yılında yayımlanan *English-English-Hebrew Oxford Student's Dictionary for Hebrew Speakers* adlı eser, iki dillileştirilmiş sözlük türünün dünyadaki ilk örneği olarak kabul edilmektedir (Lew, 2004: 12). Bu sözlüğün Amazon çevrimiçi alışveriş ortamında yer alan tanıtım yazısında¹ eserin Oxford Öğrenci Sözlüğü’ne (Oxford Student's Dictionary) dayanılarak hazırlandığı, tüm madde başlarının basit İngilizce ifadelerle açıklandıktan sonra İbraniceye aktarıldığı ve pek çok madde başının kullanışlı örnek cümlelerle tanıklandığı anlatılmıştır. Buradaki açıklamalar iki dillileştirilmiş sözlüğün nasıl üretildiği, neye dayandığı ve neler içerdiğini göstermektedir. Bu sözlük türü, evvela bir öğrenci sözlüğünü esas almaktadır. Bu sözlüğün madde girişleri kendi dilinde korunduktan sonra, yaygın bir dile (örneğin İngilizceye) aktarılır. Böylece hem kaynak dil korunmuş hem de bu kaynak dil geniş bir kitle tarafından anlaşılabilir hale getirilmiş olur. Yani iki dillileştirilmiş bir sözlük, “iki dilli bir sözlük ile bir öğrenci sözlüğünün karışımıdır. Kelimeleri öğrenci sözlüğüyle aynı şekilde tanımlar ve bu tanımları bir çeviri (bunlar tanımlama araçları olan cümle veya kısa metinler) ile tamamlar. Bazen sadece tanım metni çevrilir” (Humbé, 2001: 37). Tanımlamalar ise olduğu gibi bırakılır.

Bu çevirme ve uyarlama işi ya sözlüğü üretenler tarafından ya da bu işe ilgi duyan ikinci şahıslar tarafından yapılabilir. Örneğin Ali Püsküllüoğlu tarafından hazırlanan ve Arkadaş Yayınevi tarafından yayımlanan Ortaokul Türkçe Sözlük’ü Arapçaya aktarılabilir. Bu aktarma yazarın kendisi veya Arkadaş Yayınevi tarafından yapılabileceği gibi her iki dili iyi bilen bir akademisyen veya çevirmen tarafından da yapılabilir. Böylesi bir eser Türkiye’de eğitim çağında olup da Türkçe öğrenmede ve okula uyum sağlamada problem yaşayan Arap öğrencilerin dil öğrenmelerinde ve doğal olarak okula devam etmelerinde büyük bir fayda sağlayabilir.

Dünyadaki iki dillileştirilmiş sözlüklere bakıldığında, bu eserlerin çift dilli ve tek dilli yapıtlar arasında bulunan uçuruma köprü olma teşebbüsünden doğdukları görülür. Buradaki uçurum, hangi sözlük tipinin yabancı öğrenciler için daha iyi bir eğitsel alet olduğuna dair devam eden tartışmalardan dolayı oluşmaktadır. Underbill (1985) ve Atkins (1985) gibi birçok eğitimci yıllarca öğrencilerin çift dilli sözlüklerden ziyade öğrencilerin tek dilli sözlükler kullanmaya teşvik edilmesi gerektiği savunmuştur. Diğer bir taraftan yabancı dil öğrencileri, geleneksel yöntemlerle hazırlanmış çift dilli sözlükleri kullanma eğilimindedirler ve bu kişiler tek dilli sözlüklerin kullanımından çok da hazzetmezler (Thumb, 2002: 33-34).

Günümüzde iki dillileştirilmiş sözlükler, tek dilli ve iki dilli sözlükleri bir sözlükte birleştiren ve her iki türün en iyi özelliklerini bir araya getiren özel bir karışımdır. Bu sözlükler, içerdikleri her

¹ https://www.amazon.com/Oxford-Students-Dictionary-English-Hebrew/dp/9653070347/ref=sr_1_1?s=books&ie=UTF8&qid=1484787112&sr=1-1 (erişim tarihi: 19.01.2017).

iki türün avantajlarını barındırırlar. Bu yüzden ikinci dil eğitiminde oldukça popülerdirler. Örneğin Oxford Advanced Learner's English-Chinese Dictionary (OALECD) ve Longman English-Chinese Dictionary of Contemporary English (LECDCE) iki dillileştirilmiş sözlükleri Hong Kong'ta İngilizce öğrenen Çinli öğrenciler tarafından olumlu tepkiler almış ve yüksek satış rakamlarına ulaşmıştır (Thumb, 2002: 1).

Tek dilli bir çalışmanın çift dillileştirilmesi iki farklı biçimde yapılabilir: kısmen veya tam çift dillileştirme. Kısmen çift dillileştirmede sadece madde başı ve onun tanımı ikinci dile aktarılırken tam çift dillileştirmede maddede yer alan tüm sözlüksel unsurlar (madde başı, tür bilgisi, köken, tanım, tanımlama vb.) ikinci dile aktarılır. Örneğin Harrap'ın *English Dictionary for Speakers of Chinese* adlı sözlüğü, *Easy English Dictionary* eserinin kısmen uyarlamasıyla oluşturulmuştur. Bu eserde her bir madde başının sadece ana anlamı çevrilmiştir. Diğer İngilizce tanım ve örneklere ise dokunulmamıştır (Thumb, 2002: 36). Bunun yanında Hong Kong'da Longman ve Oxford yayınevleri tam çift dillileştirilmiş sözlükler üretmişlerdir. Bu eserlerde madde başı, tanım veya tanımlayıcı örnek ayırt etmeksizin tüm sözlüksel unsurlar Çinceye çevrilmiştir (Thumb, 2002: 36). Her iki yöntemin kendine özgü pedagojik amaçları ve faydaları bulunmaktadır. Kısmen çift dillileştirme, öğrenenlerin hedef dildeki bilgileri anlamaya ve onları merak etmeye zorlarken tam çift dillileştirme, özellikle çeviri başta olmak üzere kullanıcıların okuma, anlama ve yeni kodları doğru hazırlamalarına yardımcı olur.

Thumb, İngilizce öğrenci sözlüklerinin iki dillileştirilmiş sürümlerinin avantajlarını Nakamoto'dan (1994) aktararak şu maddelerde özetlemiştir:

- Kullanıcı, anlamdan emin olmadığında ana dilindeki çeviri karşılığı ikinci dildeki tanımı tamamlar.
- Ana dildeki çeviri karşılığı, kullanıcı ikinci dildeki tanımı yanlış anladığında yanlış anlamayı düzeltir.
- Ana dildeki çeviri karşılığı, kullanıcının ikinci dildeki sözcük öbeğini anlamasını kolaylaştırır ve doğru anlamın iletilmesini sağlar.
- Ana dildeki çeviri karşılığı, kullanıcının psikolojik olarak ana dil çevirisini bilme ihtiyacının oluşturduğu hayal kırıklığını ortadan kaldırır.
- Kullanıcının ana dil ve ikinci dil arasındaki denklemleri bire bir eşitlemesi engellenir.
- Her türlü kullanıcı aynı, orijinal tek dilli sözlüklere erişebilir. Örneğin; İngilizce öğrenen Japon öğrenciler ve İngilizce öğrenen İbranilerin her biri aynı tek dilli öğrenci sözlüğünün iki dillileştirilmiş bir sürümünü kullanabilirler (Thumb, 2002: 37-38). İlk dört avantaj, kullanıcıların sözlükte ikinci dil tanımlarını okuduklarını farz ediyor. Hâlbuki son iki fayda kullanıcıların ikinci dildeki anlamsal açıklamaları (bu durumda İngilizce) anlamasına bağlıdır.

Eğer öğrenciler ikinci ve birinci dil arasında ileri ve geri hareket stratejisini benimserlerse, çift dillileştirilmiş öğrenci sözlüklerinden faydalanacaklardır. Eğer onlar çift dillileştirilmiş bir sözlüğü, çift dilli sözlük gibi kullanılırsa, o zaman problemler olabilir. Çünkü bu eserler, iyi bir çift dilli sözlüğün gücüne sahip olmak için tasarlanmazlar (Thumb, 2002: 38).

3.4. Kâğıt sözlükler (kitap biçimindeki sözlükler)

20. yüzyılın sonlarına kadar yapılan sözlük tanımlarına bakıldığında, bu eserlerin birer kitap biçiminde düzenlendiği rahatlıkla görülür. Örneğin Bo Svensén'e göre sözlük, en başta sözcüklerin anlamları ve onların özel iletişimsel durumlardaki kullanımı hakkında bilgi taşıyan bir kitaptır (1993: 3-4). Aynı biçimde Aksan ve Jackson gibi sözlük bilimi ile ilgilenen diğer bilim insanları da bu başvuru kaynaklarının kitap biçimlerine vurgu yapan tanımlamalarda bulunmuşlar. Sözlüğü, Aksan; "bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız

biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözcük kitabı” (2007/3: 75), Jackson da “kelimelerle ilgili bir referans kitabı” (2002: 22) biçiminde tanımlamıştır. Son zamanlarda bilgi teknolojilerinin gelişimiyle beraber sözlüklerin elektronik biçimleri ortaya çıkmış ve artık kitap biçimlerinin kullanım alanları daralmış olsa da yazılı sözlük tarihinde en uzun geçmişe sahip biçim hiç şüphesiz kitaplardır. Zira yazılı sözlük tarihi "tablet sözlükler", "basılı olmayan sözlükler", "basılı (geleneksel) sözlükler" ve "elektronik sözlükler" (Boz, 2015: 41) biçiminde gelişmiştir. Gelişimi sözcüklerin yazıldıkları ortamı göz önünde bulundurarak “tablet sözlükler”, “kâğıt sözlükler” ve “elektronik sözlükler” olarak düşünmek de mümkündür. Kitap sözlükten de kasıt kâğıttan üretilmiş, içinde birkaç kâğıdın bulunduğu kelime listeleri anlaşılmalıdır.

Papirüs (cyperius bitki saplarının dövülmesiyle üretilen kâğıt) ve parşömen (çeşitli hayvan derilerinden üretilen kâğıt) türlerin çok uzun geçmişleri düşünülmeden, sadece bugünkü kâğıt hamuru ile elde edilen kâğıtların ömrü yaklaşık iki bin sene civarındadır (modern anlamdaki ilk kâğıt hamurunun milattan sonra 105'te Çin'de Ts'ai Lun adında bir saray görevlisi tarafından yapıldığı kabul edilmektedir²). İlk Çin'de üretilen kâğıdın 8. yüzyıldan itibaren Türkler, İranlılar ve Araplar tarafından kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Bu yüzden bu milletlere ait ilk sözlükler kâğıt üzerine yazılmış ve kitap biçiminde yayımlanmıştır. Örneğin belirli bir yöntemle kelimeyi düzenlendiği ilk Arap sözlüğü olan el-Halîl b. Ahmed'in *Kitâbu'l-'ayn* (Demirayak ve Çögenli, 2000: 129; Durmuş, 2010: 337), 8. yüzyılda yazılmıştır ve adından anlaşıldığı gibi bir kitaptır. Aynı biçimde Türklerin de sözlük yazma serüveni kitap biçimiyle başlamış (*Dîvânu Lugâti't-Türk*, 1074) ve günümüze kadar devam etmiştir. Ancak bu süre zarfında bilgi teknolojileri birkaç kez yenilediğinden sözlükler de yenilenmiştir. Bunun en bariz örneği yazma ve basma eserlerdir. Türkçenin 11. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar yazılan sözlükleri hep yazma eser niteliğindedir ve elle istinsah edilerek çoğaltılmıştır. Matbaa kurulduğunda ilk basılan sözlük, aynı zamanda matbaada çoğaltılan ilk eser, *Vankulu Lugati*'dir. Bu sözlüğün basımı 1726'dan 1728 yılına kadar sürmüştür (Mystakidis, 2001: 438). Bazı sözlükler, elle yazıldıkları dönemden çok sonra matbaada çoğaltılarak yüzyıllarca kullanılmıştır. Örneğin *Eş-Şuzuru'z-Zehebiyye ve'l-Kita'il-Ahmediyye* 1600'lü yıllarda Mısır'da yazıldıktan iki yüz yıl sonra Bulak Matbaasında çoğaltılmıştır. Yine 20. yüzyılda Türkçenin eski eserlerine yönelik çalışmaların başlamasıyla eski sözlüklerin bir kısmı yeniden basılmıştır. Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra Türkoloji çalışmalarının artmasına paralel olarak eski sözlüklerle ilgili akademik çalışmalar ve yayınlar artmış, eski sözlükler dil incelemeleri, Türkiye Türkçesine uyarlamaları ve yeni düzenlemeleriyle yayımlanmıştır. Örneğin *Dîvânu Lugâti't-Türk* 1939-1943 yıllarında Besim Atalay tarafından, 2014 yılında da Ahmet B. Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu tarafından yeni biçimiyle yayımlanmıştır.

Günümüzde Türkçenin kitap biçimindeki sözlükleri hem çok çeşitlidir hem de çok yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak sözlük dendiğinde ilk akla gelen ve Türkçenin en mühim başvuru kaynağı niteliğindeki eser, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Türkçe Sözlük*'tür. Bu eser, 1945 yılından günümüze değin sürekli geliştirilen ve yeni sözlük tekniklerinin uyarlandığı, 11 defa gözden geçirilerek yenilenmiş bir genel sözlüktür.

Kitap biçiminde yayımlanmış sözlükleri kullanmanın kullanıcılar açısından şu avantajları bulunmaktadır:

- Kullanıcılar, bu sözlükleri kullanmak için herhangi bir elektronik cihaza ihtiyaç duymazlar.
- Kelimeyi aramak için harcanan çaba onun akılda kalmasını olumlu yönde etkileyebilir.

². <http://www.mailce.com/kagidin-tarihcesi-2.html> (Erişim Tarihi: 28.02.2017).

- Hemen hemen bütün tek dilli sözlükler, IPA kullanarak fonolojik bilgileri sunar (Uluslararası Fonetik Alfabe).
- IPA konuşma dili seslerinin temsili fonetik semboller dizisidir ve öğretmenlerin bunu kullanmaları için öğrencilerini eğitmeleri önerilir.
- Fakat genç öğrenciler ve yeni başlayanlar için bazı iki dilli sözlükler sesi ana dildeki alfabeyi kullanarak açıklayabilir (ör. people /pípl/, fashion /fešn/)

Kullanıcılar, bütün kelimeleri bir arada bulduklarından kelimelerin yapısı, sözlüksel sıra içindeki yeri, ilişkili olduğu diğer sözcükleri rahatlıkla fark edebilirler (Lukáč, 2011: 9).

Bu sözlükleri kullanmanın kullanıcılar açısından bazı olumsuzlukları vardır. Bunlar:

- Kolayca yırtılır ya da hasar görürler.
- Sözlük içeriği sözlüğün boyutuna bağlıdır; sözlüğün boyutu ve ağırlığı taşınabilirliği etkilemektedir. Kullanıcılar bu yüzden kitap biçimindeki sözlükleri her an yanlarında bulunduramayabilirler (Lukáč, 2011: 9).

3.5. Elektronik sözlükler

İnsanlar, uzun süredir kitap halindeki sözlükleri kullanmaya alışkındır. Ancak sözlükler, bilgi teknolojilerine göbekten bağlı ürünlerdir. Bu yüzden sözlüklerin gelişimi bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle hep paralel olmuştur. Son elli yıla bakıldığında bunu çok somut bir biçimde gözlemlemek mümkündür. Bu süre zarfında çok hızlı gelişen bilgi teknolojileri en başta, sözlüklerin yazıldığı ortamı değiştirmiştir. Böylece kullanıcılar, uzun süredir kullandıkları kitap sözlüklerin yanında disketlere, yoğun disklere (CD'lere), taşınır belleklere (flaş disk, hard disk vb.) ve sanal ortamlara yazılmış sözlüklerle karşılaştılar. Bu durum aynı zamanda, sözlüksel verilerin çeşitli şekillerde saklanabilmesi, işlenebilmesi ve dağıtılabilmesi demektir.

Elektronik sözlükler, çevrimdışı (offline) ve çevrimiçi (online) sözlükler olmak üzere iki kısma ayrılır. Çevrimdışı elektronik sözlükler, çeşitli elektronik ortamlarda depolanmış veya kayıt altına alınmış sözlüklerdir. Bunlar CD, VCD ve DVD gibi yoğun disklere kopyalanmış programlar, genellikle ajanda tipinde tasarlanmış elektronik sözlükler, masaüstü ve dizüstü bilgisayarlara yüklenen paket sözlük programları ve tablet bilgisayarlar ile akıllı cep telefonlarına indirilebilen sözlük uygulamalarıdır (Boz, 2014: 31). Bu sözlüklerin de ömrü teknolojileri tarafından şekillendirilmiştir. Kısa bir süre yaygın bir biçimde kullanılan bu sözlüklerden CD, VCD ve DVD gibi yoğun diskler biçiminde olanlar, artık neredeyse kullanılmamaktadır. Bilgisayarlara ve telefonlara kurulan program biçimindeki sözlükler ise, özellikle telefonlara yüklenebilenler, işlevlerini devam ettirmektedir.

Çevrimiçi sözlükler, internet erişiminin olduğu her yerde herkesin kolaylıkla kullanabildiği sözlüklerdir. Kurumsal kimliği olan veya olmayan birçok kişinin girişimleriyle hazırlanan bu sözlük sitelerinin, çok değişik hedef kitleleri ve çok değişik amaçları vardır (Boz, 2014: 31). Türkiye'de genel sözlük mahiyetinde yayımlanan ve her yaştaki kullanıcıya hizmet vermeyi amaçlayan çevrimiçi Türkçe sözlüklerden bazıları şunlardır: *Güncel Türkçe Sözlük*, *Kubbealtı Lügati*, *Türkçe Sözlük Ara-Bul...*

Elektronik yapının ve medyanın ilerleyişi sözlük bilimcilerin çalışmalarını kolaylaştırmaz ancak daha kaliteli yapar. Bilgisayarlar insanlar tarafından tamamen yönetilemeyen metinsel veri miktarını depolayabilir ve işleyebilirler. Elle ve titizce seçilmiş birkaç milyon alıntı not, bir zamanlar cilt cilt dil bilimsel bir sözlük için yeterli olarak düşünülürken şimdi tek ciltlik bir ticari sözlük bile hızlı ve otomatik bir şekilde girilmiş yüz milyonlarca sözcüğü kapsıyor. Ancak farklar sadece miktarda değil aynı zamanda kalitededir. Şu anda sözlük bilimciler, çok üstün dil verilerine sahiptirler (Kirkness, 2004: 56). Örneğin sıklık sayımları veya bir ögenin bir derlem içindeki farklı

kullanımlarının tespiti bilgisayarların yardımıyla elle yapılabileceğinden çok daha sağlıklı ve hızlı bir biçimde yapılabilmektedir. Yine elektronik yapının ve medyanın ilerleyişi sözlüksel öğelerin sunumuna ve kullanımına yeni olanaklar sağlamaktadır. Örneğin, kapsamlı genel sözlükler bile sözlüksel öğelerin sınırlı bir kapsamını, tanımını ve açıklamasını içerirler. Çünkü sözlük bilimcilerin elinde sınırlı bir alan bulunmaktadır. Sözlük bilimcileri bunaltan bu kısıtlanmış alan, elektronik ortama geçişle birlikte büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu yüzden kullanıcılar, kitaplarda kısaltmalarla gösterilen pek çok şeyin elektronik sözlüklerde kısaltılmadan yazıldığını veya kitaplarda özet verilmiş bir bilginin elektronik sözlüklerde ayrıntılarla verildiğini rahatlıkla görebilirler. Yine kitap biçimindeki sözlüklerde kullanıcılara sunulan sınırlı örneğin aksine elektronik sözlüklerde, özellikle çevrimiçi sözlüklerde, çok sayıda ve farklı çeşitlerde tanımlama ögesine rastlamak mümkündür. Örneğin çevrimiçi yayımlanan *Oxford Dictionaries*'te "article" sözcüğünü aramak isteyen bir kullanıcı beş farklı anlamla karşılaşır. Beşinci anlam, kelimenin terim anlamıyla ilgilidir. Geriye kalan dört anlamı ise temel ve yan anlamlarla ilgilidir. Orada her bir anlamın altında "more example sentences (daha fazla örnek cümle)" yönlendiricisi bulunmaktadır. Kullanıcılar bu bölümü kullanmak isterlerse birinci anlamın altında 21, ikinci anlamın altında 20 ve üçüncü anlamın altında 20 örnek kullanımı görürler ki bu sayı hiçbir basılı sözlükte bulunamaz. Elektronik ve özellikle çevrimiçi sözlüklerin kullanıcılara bu kadar zengin bir bilgi sunmasının nedeni onların bilgiyi saklama durumları ile çalışma prensiplerinde gizlidir.

Arama kutusuna yazılan sözcüğe tıklamayla ekrana o sözcük için hazırlanmış sözlüksel bilgileri sunan mekanizma, "zincirleme" ya da "köprü kurma" adı verilen bir işlemlerle hafızadaki saklı bilgileri görünür kılar (Nesi, 1999: 61). Bunu şöyle somutlaştırmak mümkündür. Bilgisayar hafızası ve diğer bellekler bir kitap işlevi görür. Arama kutusu, aranılan bilginin bakıldığı sayfadır. Ekrana gelen bilgi ise kullanıcıların nokta atışı yaptıkları, diğer bilgilerle karşılaşmadıkları bilgidir. Bilgiye ulaşmayı oldukça kolaylaştıran bu yöntemin son 20 yıldaki gelişimi basılı (kitap biçimindeki) sözlükleri bitirme noktasına getirmiştir. Bu süre zarfında üretilen sözlüklerin tirajına dair bir istatistik mevcut olmasa da basılı sözlük yayımlayan yayınevlerinin masraflarını karşılayıp karşılayamadıkları meçhuldür (Boz, 2014: 32). Bu durumun oluşmasına neden olan ve kullanıcıların giderek basılı sözlükler yerine elektronik sözlükleri tercih etmelerini sağlayan sözlüksel avantajlar şunlardır:

- Sözlük kullanıcıları basılı sözlüklerde pasif iken çevrimiçi yayımlanan bazı sözlüklerde aktiftir. Özellikle sosyal medya sözlükleri (Ekşi Sözlük, Uludağ Sözlük, Wikipedia vb.) sözlük kullanıcılarının katkılarına imkân sağlanmakta ve onları edilgenlikten kurtarmaktadır (Boz, 2014: 32).

- Kitap sözlükler kullanıcılara sadece bir çeşit bilgiyi arama yolu sunar, o da genellikle alfabetik olandır. Diğer taraftan, elektronik sözlüklerdeki bilgiyi bulmak için kullanılacak pek çok yol mevcuttur. Örneğin aranılan bilginin sadece birkaç harfini arama kutusuna girmek yeterli olabilir veya aranılan kelimenin yalın biçiminin bilinmesine gerek olmayabilir.

- Elektronik sözlükler kitap biçimindeki sözlüklerin aksine anlık güncellenebilirler. Bu da yeni bilgilerin kullanıcılara hızlı bir biçimde sunulabilmesi demektir. Veri bankası formundaki elektronik bir sözlük değişikliklerin yapılmasına, yeni sözcüklerin eklenmesine ve belli hataların düzeltilmesine imkân vererek ayrıca günlük olarak düzenlenebilir.

- Sözlük derleyicilerinin dikkatinden kaçmış ya da diğer sözlüklere dâhil edilmemiş olan sözcükleri veya anlamları ekleme imkânı verir (Taylor ve Chan, 1994: 427).

- Birisi zıt anlamlı sözcük yoluyla, zıt anlamı bulabilir ya da eşanlamlılar listesine bakarak belirli bir eşanlamı bulabilir. Analitik tanımlara bakarak, birisi aynı üst ya da alt sınıfa ait olan (kapsayıcı terim ve eşanlamlılar gibi) pek çok sözcük bulabilir.

- Ses, video, okunuş ve orijinal metinlerin yapısı gibi basılı muadillerinde bulunmayan materyaller içerirler.

Turkish Studies

- Ucuzdurlar. Çevrimiçi yayımlanan sözlüklerin büyük bir kısmı üyelik, aidat gibi ek ücret talep etmemektedir. İnternetin olması, sözlüğe erişim açısından yeterlidir.
- Elektronik sözlükler hız bakımından daha hızlı, ağırlık bakımından daha hafif, büyüklük bakımından daha küçük ve kâğıt olanlara göre daha taşınabilir eserlerdir (Zheng ve Wang, 2016: 146).
- Basılı sözlüklerde sözlük bilimcileri kısıtlayan sınırlı yazma alanı, dolayısıyla bilgileri depolama alanı elektronik sözlükler için söz konusu değildir.
- Madde başı sözcüğün kullanımlarını daha iyi örneklemek için basılı sözlüklere nazaran oldukça fazla örnek içerirler (Taylor ve Chan, 1994: 426).
- Kullanımları hızlı ve oldukça kolaydır. Pek çok sözlük, kelimenin birkaç harfi ile veya çekimli hali ile arama imkânı vermektedir. Böylece kullanıcılar kelimeyi bilmese veya yalın halini bilmese bile sözlükten yararlanabilmektedir.
- Çevrimiçi sözlükleri tüm sözlük türlerini kapsama eğilimi göstermektedir. Bu eserler, bir madde içinde kelime ile ilgili merak edilen her şeyi sunmaya başlamıştır. Bu, sözlük bilimcilerin eline verilmiş fiziksel alanın genişliğinden ve değişen sözlük anlayışından kaynaklanmaktadır. Sözlük bilimciler, kısıtlamalara takılmadıkları için kullanıcıların dil bilimsel bilgi isteğini mümkün oldukça karşılamaya çalışmaktadır (Baskın, 2016: 78). Bu yüzden kullanıcılar birim zamanda kelime ile ilgili daha çok bilgiye erişirler.
- Günümüz bilgi teknolojileri telefonları birer avuçta bilgisayara dönüştürdüğünden çevrimiçi sözlüklere erişim genellikle akıllı telefonlar vasıtasıyla olmaktadır. Bu yüzden öğrenciler, sözlüklerini evde unutamazlar. Sürekli yanlarında taşırlar.
- Çevrimiçi sözlükler öğrencilerin seviyelerine rahatlıkla uyarlanabilirler. Bir çevrimiçi sözlük birden fazla katmana sahip olabilir. Kullanıcılar ayarlar kısmından seviyelerini, amaçlarını belirleyerek kendilerine uygun bir sözlük arayüzüne kavuşabilirler. A1, B2 veya Türkçe-İngilizce, Türkçe-Arapça-Farsça vb.
- Çevrimiçi sözlükler, kullanıcıların bağımsızlaşmalarına ve hayat boyu dil öğrencileri olmalarına yardımcı olur (Zheng ve Wang, 2016: 144). Örneğin öğrenciler telaffuzlarını kaydedip sözlük kayıtlarıyla karşılaştırabilirler. Böylece öğretmenden bağımsız bir öğrenme gerçekleştirebilirler.
- Öğrencilerde çalışma isteği uyandırır. Onlar hem telefonlarıyla vakit geçirir hem de aynı anda sözlüksel bilgilere erişebilirler.
- Elektronik sözlükleri tercih etmenin bazı sıkıntıları vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:
- Çevrimiçi sözlükler, internet üzerinden ücretsiz ya da belirli bir üyelik ücreti karşılığında hizmet vermektedir. Bu hizmeti alabilmek için kullanıcıların telefon, tablet, bilgisayar gibi bir cihaza ve bir internet hizmeti sağlayıcısına ihtiyaç duyarlar.
- Telefon, tablet veya bilgisayarlar pek çok uygulama ve program içermektedir. Bu programlar elektronik sözlük kullanan öğrencilerin dikkatini dağıtabilir.
- Öğrencilerin elektronik sözlükleri kullanabilmek için bilgisayar kullanabilme becerilerine ihtiyaçları vardır
- Elektronik sözlükler çok fazla sayıda veri ve yönlendirme içermektedir. Bunlar, dikkat dağınıklığına neden olabilir. Bu yüzden öğrenciler öğretmenin söylediklerini kulak ardı edebilirler veya derse daha az ilgi gösterebilirler.
- Elektronik sözlükler öğrencilerin tahmin etme yeteneklerini ve söz varlığı edinim sürecinde bağlam içerisinde düşünmelerini olumsuz etkileyebilir (Zheng ve Wang, 2016: 146).

TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsanlar, öğrenmek istedikleri bazı kelimeler için ana dillerinde, bazıları için de başka bir dilde arama yapmayı tercih edebilirler. Bazen de iki veya daha çok dilde birden arama yapmak isteyebilirler. Aynı şekilde, farklı kişilerin tercih ettiği farklı arama biçimleri vardır. Bazıları ana dildeki çeviriyi, bazıları ikinci dildeki açıklamayı, bazıları her ikisini, bazıları da bu üçünü sırayla tercih ederler (Laufer ve Kimmel, 1997: 368). Bu yüzden bütün iyi sözlüklere, kullanıcıların kim olduklarına ve onların ne yapmak istediklerine dair net bir fikirle başlanır. Örneğin kullanıcılar açısından iki dilli sözlükler, elbette kullanıcının ana dilini içerecek biçimde hazırlanır. Hatta yeni hazırlanacak iki dilli sözlükler, A ve B dilleri konuşurlarının ihtiyaçlarını eşit derecede iyi karşılamalıdır. Üstdil, tamamen kullanıcının ana dilinde olmalıdır. Bu da kesinlikle derleme aşamasında iki katı çaba gerektirecektir. Ancak çevrimiçi bir sözlükte bu, kullanım noktasında gereksiz bilgilere neden olmamalıdır (Atkins, 2002: 9). İyi sözlük yazarlar, müşterilerini böylesi düşünüp eserlerini şekillendirirken sözlük kullanıcıları iyi ve işlerine yarayacak bir sözlük arayışında mıdır? Kim, hangi durumdayken hangi sözlüğe başvurmalıdır? Hangi sözlük kimin için daha çok fayda sağlar?

Araştırmalar, sözlük kullanıcılarının son elli yılda sözlük çeşitlerinin fazla artmasından dolayı amaçlarına uygun kaynak eser seçmekte zorlandıklarını göstermektedir. Onlar, eserleri birbirinden ayırt edebilmelerine rağmen, pek çok çeldirici durumdan (benzer başlıklar, birbirine yakın işlevler için üretilmiş eserler, farklı kullanıcı gruplarına göre tasarlanmış eserler vb.) dolayı yapıtlar arasında kaybolmakta ve doğru seçimi sağlayacak incelikleri fark edememektedir (Nesi, 2013: 68). Onları bu dertten kurtaracak çok az formül vardır. Çünkü hemen her gün yeni bir sözlük üretilmekte ve bu yeni sözlüklerin adları da işlevleri de genellikle birbirine benzemektedir. Yani kafa karıştırıcı seçenekler sürekli artmaktadır. Bunlarla baş edebilmemin temel yolu, sözlükleri belirli özelliklerine göre sınıflandırmak ve sözlük kullanıcılarının amaçlarını tespit ederek yapılan sınıflama doğrultusunda hareket etmelerini sağlamaktır. Sözlük sınıflandırmaları elbette türlü türlü yapılabilir. Ancak sözlük kullanıcılarının karşılaşılabileceği en yaygın sözlükler, tek dilli veya çift dilli, basılı (kâğıt) ya da elektronik yapıtlardır (Nesi, 2013: 68). Ancak bu sözlüklere ek olarak kullanıcılar açısından kafa karıştırıcı bir tür olması hasebiyle 1980’den sonra özellikle ikinci dil eğitiminde yaygınlık kazanmış olan ve Türkçe için henüz çok bilinmeyen *iki dillileştirilmiş* sözlükler de bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Görüldüğü gibi onlarca sözlük çeşidini dört, beş seçeneğe indirgemek mümkündür. Bu, ilkel bir sınıflandırma olsa da profesyonel olmayan kullanıcılar için anlaşılır, yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Onlar, yani profesyonel olmayan sözlük kullanıcıları, “doğru sözlük seçimi” için bu sınıflamadan nasıl yararlanabilirler? Bu sözlüklerden hangisi, hangi durumda daha çok fayda sağlayabilir? Bu sözlüklerin hangisi kimin için daha uygundur? 1960’lardan sonra yapılan ve sözlük-kullanıcı ilişkisini irdeleyen kimi araştırmalar bu sorular üzerine odaklanmıştır.

“Sözlüklerden hangisi, hangi durumda daha çok fayda sağlayabilir?” sorusunu ele alan araştırmalarda şu sonuçlar elde edilmiştir:

Her ne kadar iyi bir sözlük, işlevsel olan sözlüktür dense de ve işlevsellik sözlüğün hazırlanış niyeti ve hitap ettiği kesim (Gülseren ve Batur, 2009: 137) arasındaki uyum olarak kabul edilse de burada söz konusu olan şey sadece sözlüğün içerdiği dil sayısı ve yayımlandığı ortamdır. Diğer sözlüksel özellikler ve doğal olarak sözlük çeşitleri göz önünde bulundurulmamıştır. Tek dilli sözlükler ile ilgili Underhill ve Hartmann’ın çalışmalarından Al-Nauman Al-Amin Ali El-Sayed’in (2013) aktardığına göre bu eserler;

➤ Öğrencilerin hedef dilde düşüncelerine ve çeviri alışkanlıklarından çıkmalarına yardımcı olmaktadır (Underhill, 1984).

➤ Tek dilli sözlükler, öğrencilerin başka bir dile ilişkin güvenlerinin gelişmesine ve bu nedenle soruları formüle etmeye ve kendi başlarına cevaplar aramaya yönelmelerine yardımcı olmaktadır (Underhill, 1984).

➤ Tek dilli sözlükler, öğrencinin başlangıçta tasarladıklarından çok daha fazla öğrenmeler gerçekleştirmelerine olanak veren bir arama deneyimi sunar (Hartmann, 1992).

İki dilli sözlüklerle ilgili çalışmaları derleyen Hunt (2009) ise şu sonuçların ortaya çıktığını belirtmiştir:

➤ Her seviye öğrenci arasında popüler olan iki dilli sözlükler, hem okuduğunu anlama hem de kelime öğreniminde faydalıdır (Baxter 1980; Atkins & Varantola 1998).

➤ Yeterliliği düşük seviyedeki öğrenciler, iki dilli sözlükleri kullanarak okuma anlamada gelişme gösterirler (Knight, 1994).

➤ Tüm yeterlik seviyelerindeki öğrenciler kelime öğrenmek için bunları kullanabilirler (Hulstijn, Hollander & Grenadius 1996; Knight 1994).

➤ Daha düşük yeterlilikteki öğrenciler, iki dilli sözlükleri tamamen yabancı kelimeleri bulmak için kullanma eğilimindeyken, ileri seviyedeki öğrenciler kısmen bildikleri ikinci dil sözcük öğelerini anlamak için kullanmaya daha yatkınlardır (Atkins&Varantola 1997; Hulstijn 1993; Knight 1994) (Hunt, 2009: 14-15).

➤ Luppescu ve Day (1993) de Japon EFL öğrencileriyle yaptıkları araştırmada iki dilli sözlük kullanımının, kelime öğrenmeyi kolaylaştırdığını tespit etmişler. Benzer şekilde, Knight (1994), iki dilli sözlük girişlerine erişimin, kelime öğrenmeyi yansıtabilecek şekilde yorumlanabilecek gecikmeli (iki hafta sonra) kelime hatırlama puanlarını önemli ölçüde geliştirdiğini bulmuştur.

Sözlük-kullanıcı ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların bazıları “*Kim hangi sözlüğü kullanıyor?*” problem cümlesine dayanmaktadır. Bu araştırmalarda elde edilen sonuçları Laufer ve Melamed genel hatlarıyla şöyle özetlemiştir:

- Niteliksiz kullanıcılar hem anlamada hem de üretimde iki dilli sözlükten daha fazla yararlanmaktadır.

- Ortalama kullanıcılar, anlamada tek dilli ve üretimde iki dilli sözlüklerden daha iyi sonuçlar almaktadır.

- İyi kullanıcılar ise, tek dilli sözlükle hem anlama hem de üretimde daha yüksek puan almaktadır.

- Öğrencinin genel sözlük kullanımında ne kadar yetenekliyse, tek dilli sözlükten o kadar çok bilgi edinebileceğini göstermektedir.

- İyi bir 'iki dillileştirilmiş' sözlük, her tür öğrenci için uygundur (Laufer ve Melamed, 1994: 575-576) .

Sözlüklerin kod çözme (okuduğunu anlama ve kelime anlama) etkinliği ile ilgili araştırmalar, sözlüklerin etkinliğinin kullanıcıların yeterlik düzeyine bağlı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin, ileri düzeydeki öğrenciler sözlük erişiminden fazla veya hiç yararlanamayabilirler; yeterliliği düşük öğrenciler ilgili bilgileri girdilerden bulup çıkartmak için gerekli becerilere sahip olmayabilirler. Eğer durum böyleyse, sözlükler orta düzeydeki öğrencilere daha çok yardımcı olabilir. Bununla birlikte, böyle bir sonuç çok kesin değildir. Çünkü az sayıda çalışmaya dayanmamaktadır (Lew, 2004: 27).

Laufer ve Melamed (1994) genel puanlara dayanarak sözlük kullanma becerileri açısından denekleri dil bilme bakımından üç gruba ayırmışlar (en az yetenekliler, az yetenekliler, yetenekliler). Bunların da iki farklı sözlük (tek dilli ve iki dilli) kullanma eğilimi olduğunu görmüşler. İki dilli sözlükler, en az yeteneğe sahip kullanıcılar için nispeten en iyi performansı verirken sözlükler arasındaki fark, artan beceri ile azalma eğilimini göstermiştir. Yani dil bilmeyenler veya az bilenler

için iki dilli sözlükler daha yararlı çıkmıştır. Ancak dil bilme seviyesi arttıkça insanların tek dilli sözlüğe kaydığını ve iki dilli sözlüğü terk etmeye başladığı ortaya çıkmıştır. Yine bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarını özetleyen Nesi'ye (2013) göre kişilerin sözlük tercihleri şöyledir:

- Tek dilli sözlüklerin çalışmanın daha ileri seviyelerinde devamlı kullanılma eğiliminde olmalarına rağmen sonuçlar, genellikle dil öğrenenlerin iki dilli sözlükler tercih ettiğini göstermektedir.
- Tek dilli sözlükler, özellikle öğretmenler tarafından kalite olarak genellikle daha üstün görülmektedir.
- Kullanıcılar, iki dilli sözlüklerin daha az kullanım bilgisi içerdiğine inanmaktadır. Ancak bu yanlıştır.
- Eğitim aşamasında tercih edilen sözlüklerde, kararları genellikle öğretmenler vermektedir. Bu yüzden satın alınan sözlükler, kullanıcıların gerçek tercihlerini yansıtmayabilmektedir (Nesi, 2013: 67).

Bazı araştırmalar ise sözlüklerin etkisini kıyaslamak üzerine yapılmıştır. Bu araştırmalarda temel araştırma sorusu "*Hangi sözlük daha faydalıdır?*" biçimindedir. Elde edilen sonuçları ise Lew (2004), şöyle aktarmıştır:

- Oskarsson'un 1975'te yaptığı bir çalışmada öğrencilerin kelime öğrenme başarısı, tek dilli ve iki dilli sözlükler kullanılarak karşılaştırılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre iki dilli sözlükler, tek dilli sözlüklerden çok daha önemli bir düzeyde kelime öğrenmeye yardımcı olmaktadır.
- Krantz (1991), İngilizce ve ekonomi alanlarında eğitim gören 52 İsveçli lisans öğrencisi üzerinde ön test ve son test biçiminde veri topladığı çalışmasında, İngilizce kelime bakımından, tek dilli ve iki dilli sözlüklerin etkililiğinde herhangi bir fark bulamamıştır.
- Bogaards (1991), Hollandaca konuşan ve Fransızca eğitimi alan 44 üniversite birinci sınıf öğrencisinin ikinci dil edinimini, tek dilli öğrenci sözlüğü, iki dilli öğrenci sözlüğü, Fransızca ana dil konuşurları için tek dilli bir sözlük ve sözlüksüz olarak test etmiştir. Bir çeviri görevinde, iki dilli sözlük grubu en yüksek skorları elde ederken sözlüksüz grup en düşük puanları elde etmiştir. On beş gün sonra uygulanan gecikmiş bir kelime çeviri testinde, öğrenci sözlüğü grubu en yüksek ortalama skorunu elde etmiş, ardından da iki dilli sözlük kullanıcıları gelmiştir. Ancak skor farklılıkları çok azdır. Ana dil konuşurları için tek dilli sözlük kullanıcıları üçüncü sırada yer almış ve sözlük erişimi olmayan denekler de dört grubun en düşük puanını elde etmiştir.
- Sözlük, tanım ve örneklerinin yeni kelime öğelerinin anlaşılması ve üretilmesi üzerindeki etkisini araştıran Laufer (1992, 1993), bir araya getirilmiş (tanım ve örnek) girişin anlamada tek başına tanımdan daha etkili olduğunu bulmuştur; aynı şekilde tek başına örneklemeden de daha etkilidir.
- Laufer, sayfa kenarı açıklama ve elektronik (ekranda açık pencerede) açıklamaların sözcükleri hatırlamadaki etkisini 2000 yılında test etmiştir. Elektronik açıklama durumunda, denekler ekranda görüntülenen bilgi türlerini seçebilmiştir. Çoğunluk, tercüme için sadece açıklamaları seçmiştir. Bu kişiler, anında hatırlama miktarını ortalama yüzde 83 ve gecikmeli akılda tutma miktarını yüzde 27 oranında başarmıştır. Her iki ölçme üzerinde de yüzde 100'lük oranlar, ana dil çevirisi+ İngilizce tanımı + örnekten oluşan üç yollu girişlerle elde edilmiştir. Bu, birleşik girdinin avantajını göstermek için dikkate alınabilir. Bununla birlikte, ana dil çevirisi+ İngilizce tanımı arasında bulunan iki unsurlu giriş yapısı, anında hatırlama yüzdesi olarak yüzde 90, kalıcı öğrenmede ise yüzde 0 puan almıştır (hiçbir sözcük hatırlanmadı!). Ayrıca, birleşik girdilerin vakaların sadece çok küçük bir azınlığında seçilmiş olması, sonuçların ve zengin bilgi girdisinin üstünlük iddiası konusunda çok tedbirli davranmayı gerekli kılmaktadır.

Turkish Studies

➤ İki dillileştirilmiş sözlükleri tek dilli ve iki dilli sözlüklerle karşılaştıran araştırmalara göre (Laufer ve Melamed, 1994; Laufer, 1995; Laufer ve Hadar 1997), kelime anlamada iki dillileştirilmiş sözlükler diğerlerinden daha etkilidir. Bunun dışında öğrencilerin kelime öğrenmesinde iki dilli sözlükler, tek dilli sözlüklere göre daha etkili bulunmuştur.

➤ Raudaskoski (2002), yirmi Finlandiyalı ortaokul öğrencisinden, önce sözlüğün yardımı olmaksızın ve daha sonra iki farklı sözlükten birinin kullanılmasıyla İngilizce'den Fince'ye sekiz, Fince'den İngilizce'ye sekiz çeviri ödevini tamamlamalarını istemiştir. Raudaskoski, iki dillileştirilmiş sözlük kullanıcılarının performansının, iki çevirme turu arasında iki dilli sözlük kullanıcılarının performansından daha fazla olduğunu görmüştür. Fakat ayrıca, örneklemin küçük olduğunu söyleyerek "herhangi bir genel ifade yapmak imkânsızdır" diye de uyarıda bulunmuştur (Raudaskoski, 2002). Ancak bu bulgu, daha önceki çalışmalarda (Laufer ve Melamed, 1994; Laufer, 1995; Laufer ve Hadar 1997) elde edilenlerle örtüşmektedir.

➤ Dziapa (2001), İngilizce öğrenen Leh öğrencilerin iki dilli ve tek dilli sözlükleri kullanarak okuma yoluyla kelime öğrenme etkinliğini karşılaştırmıştır. Dziapa iki grup öğrenciyle çalışmıştır: yeni başlayanlar ve orta düzeydekiler. Her grupta deneklere, rastgele bir şekilde tek dilli öğrenci sözlüğü ve geleneksel iki dilli sözlükten biri belirlenmiştir. Genel olarak sonuçlar, yeni başlayanlar için iki dilli sözlüğün bir avantaj olduğu ve orta düzey öğrencilerde bu avantajın nispeten yoksunluğa dönüştüğü şeklinde ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, bu avantajın yönü ve büyüklüğü de sözlüksel görevlerin türüne bağlıdır. Tek dilli sözlük, kullanıcılara tanımlama gerektiren görevlerde en iyi sonucu vermiştir.

➤ Wingate (2002: 50) Hong Kong'lu orta düzey öğrencilerinin tesadüfi kelime öğrenme puanlarını tek dilli Almanca bir sözlük ile karşılaştırdığında, Almanca-İngilizce iki dilli sözlük kullanımından daha yüksek puanlar elde edildiğini ortaya çıkarmıştır. Ancak bu fark, sadece yüksek sözlü yeteneği olan denekler için istatistiksel olarak anlamlıdır. Örneklem çok küçüktür, bu nedenle Wingate tarafından kullanılan Kruskal-Wallis testinin gücü de küçüktür. Ancak etki boyutu oldukça büyüktür. Sözel yetenek ve test türüne bağlı olarak %30 ile %50 arasında değişim göstermiştir. Sözel becerisi düşük deneklerin okuma-anlama puanları için iki dilli sözlük lehine yaklaşık %30'luk oldukça büyük bir fark bulunmuştur. P-düzeyi sadece anlamlılık eşiğinden 0,055 eksiktir. Bununla birlikte, Wingate tanımları maksimum düzeyde yararlı kılmak için yeniden yazdığına, sesli düşünce çalışmasında gösterildiği gibi, yeni tanımlar için (ana dil olmayan dilde) iki dilli sözlükten daha başarılı olduğunu görmüştür. Yine de toplam örneklem, her sözlük koşulunda 6 denek veya daha az bir sayıdan ibarettir ve bu yüzden fark anlamlı değildir.

➤ Wingate'in (2002) bulguları, orta seviyedeki öğrencilerin tek dilli sözlükleri etkin bir şekilde kullanabilecek durumda olmayabileceğini de göstermiştir.

Sonuç olarak, işin özü, sözlüklerin etkisi, kullanıcılarının kimliğine ve gerçekleştirmek istedikleri etkinliğe (kod çözme, kod üretme veya çeviri) bağlıdır. Öğrenci, sözlük kullanımında niteliksiz olduğunda, iki dilli bilgilere güvenebilir. Bu becerilerde ilerleme kaydedildiğinde, tek dilli bilgi önce anlamada, daha sonra üretimde geçerlilik ve önem kazanacaktır. İyi sözlük kullanıcılarında olduğu gibi girişin tek dilli kısmı, tam potansiyel kullanılıyor olsa da çeviri, öğrencinin yeni sözcüklerin anlamı ve kullanımları hakkındaki kararlarını güvence altına alıp güçlendirmesine her zaman yardımcı olacaktır (Batia Laufer ve Linor Melamed, 1994: 575-576).

Öneriler

✓ İki dilli sözlükler, ikinci dil eğitiminde oldukça sınırlı fayda sağlamaktadır. Öğrenciler bu sınırlılıkların üstesinden gelmek için ek bir araca ihtiyaç duyarlar. Bu da tek dilli sözlüktür. Bu yüzden öğrenciler birbirini tamamlayan iki sözlük türünü birlikte kullanmalıdır (Stein, 1988). Bu zahmetli ve yorucu bir süreç olduğundan ikinci dil eğitiminde iki dillileştirilmiş sözlükler kullanılmalıdır.

✓ Sözlük kullanıcıları kısa yolları alıp mümkün olan en kısa sürede ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşan arama stratejilerini kullanmayı sevmektedir (Bogaards, 1998: 561). Bu yüzden bilgiye erişimi hızlı olan elektronik sözlükler, basılı sözlüklerden daha kullanışlıdır. Kelime ile ilgili bilgiye hızlı erişmeyi amaçlayanlar, bu türden sözlükleri tercih etmelidir. Ancak basılı sözlüklerin öğrenmeyi çevrimiçi sözlüklere nazaran daha çok gerçekleştirdiği düşünüldüğünde öğrencilerin basılı sözlükleri, genel kullanıcıların da çevrimiçi sözlükleri kullanmaları önerilmektedir.

✓ Çevrimiçi sözlükler, özellikle kelime grubu veya cümle çevirilerinde, oldukça ilkel bir çeviri yapmaktadırlar. Bu yüzden çeviri yapanlar basılı sözlüklere başvurmalıdır.

✓ Yeni sözlükler, kullanıcıya eşdeğerler konusunda kendi kararlarını verme imkânı sunmalıdır. Her bir kullanıcı çeşitli bağlamlarda, farklı anlamlarda kullanılan kelimelerle ilgili ihtiyaç duyduğu kadar çok sayıda örneğe erişebilmelidir. Bu sözcüklerin dildeki diğer öğelerle ve diğer dillerdeki öğelerle olan anlamsal ilişkilerini (alt anlamlılık, eş anlamlılık, zıt anlamlılık vb) öğrenmek isteyenler tek dilli tanımları hatırlayabilmelidir. Bu yüzden derinlemesine bilgi arayışında olanlar, daha fazla bilgi sunan ve pek çok dilde arama imkânı veren çevrimiçi sözlükleri tercih etmelidir.

✓ Tek dilli sözlüklerin çoğu ana dil konuşurlarının alıcı ihtiyaçlarına odaklanmıştır. Fakat öğrenci sözlükleri, iki dilli sözlükler ve çeviri sözlükleri, daha fazla dil bilgisi, deyim, kullanım ve telaffuz bilgisi sağlayarak dil öğretimini desteklemektedir (Nesi, 2013: 67). Bu yüzden kullanıcılar, ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak bir sözlük tercihinde bulunmalıdır. Örneğin öğrenciler, dil ile ilgili bilgi ve yeterliliklerini artırmak, farklı alanlardaki derslerde karşılaştıkları anlamı bilmedikleri sözcükleri öğrenmek amacıyla (Çetinkaya, 2014: 395) kendileri için özel olarak hazırlanmış, seviyelerine uygun okul sözlüklerini tercih etmelidir. Aksi durumda bilgi yığınları arasında kaybolabilirler. Aynı şekilde genel kullanıcıların öğrenci sözlüklerine başvurması durumunda aradıkları bilgiye erişemeyebileceklerini bilmeleri gerekir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş., A. (2010). *Türk Sözlükçülüğünün Bugünü ve Geleceği*, <http://www.akalin.gen.tr/Eklenti/61,turksozlukculugu.pdf?0> (Erişim Tarihi: 21.11.2016).
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atkins, B. T. S. (2002). Bilingual Dictionaries: Past, Present and Future. *Lexicography and Natural Language Processing. A Festschrift in Honour of B.T.S. Atkins*, (Ed. Corréard, Marie - Hélène), 1-29. EURALEX. http://www.euralex.org/elx_proceedings/Lexicography%20and%20Natural%20Language%20Processing/B.T.S.%20Atkins%20-%20Bilingual%20Dictionaries%20Past,%20Present%20and%20Future.pdf (Erişim Tarihi: 11. 10. 2016).
- Barnhart, C. L. (1962) Problems in Editing Commercial Monolingual Dictionaries. *Lexicography: Dictionaries, Compilers, Critics, and Users* (ed. R. R. K. Hartmann, 2000), 285-301. New York. Routledge.
- Baskın, S. (2016). Güncel Türkçe Sözlük Kullanıcı Dostu mu?, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 11/10 Spring 2016, p. 59-88, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9608>, ANKARA-TURKEY.
- Batia L. ve Linor M. (1994). Monolingual, Bilingual and 'Bilingualised' Dictionaries: Which are More Effective, for What and for Whom?, *EURALEX 1994*, 565-576.

- Battenburg, J. D. (1991) *English Monolingual Learners' Dictionaries: A User-Oriented Study*. Tübingen: Niemeyer.
- Béjoint, H. (2000). *Modern Lexicography: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Bogaards, P. (1998). Scanning Long Entries in Learner's Dictionaries, *EURALEX '98 Actes/Proceedings* (Ed. Thierry Fontenelle). Liege: Université Départements d'Anglais et de Néerlandais, 555-563.
http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex1998_2/Paul%20BOGAARDS%20Scanning%20long%20entries%20in%20learners%20dictionaries.pdf
- Bowen, G., A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027.
- Boz, E. (2014). Değişen Sözlük Kültürümüz, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 746, 30-33.
- Boz, E. (2015). Kullanıcı ve Sözlük ilişkisi, *Erdem*, 69, 41-52.
- Çetinkaya, B. (2014). Sözlüklerde Tanımlama Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/9 Summer 2014, p. 395-406, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7336>, ANKARA-TURKEY.
- Demirayak, K. ve Çögenli, S. (2000), *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Durmuş, İ. (2010), Arapça Sözlük Yazımı: Farklı Yöntemler ve Türler, *Türkiye'de ve Dünyada Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri (4-6 Kasım 2010)*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 334-342.
- El-Sayed, Al-Nauman Al-Amin Ali (2013). Monolingual & Bilingual Dictionaries as Effective Tools of the Management of English Language Education, *Theory and Practice in Language Studies*, 3 (10), 1744-1755, doi:10.4304/tpls.3.10.1744-1755 (Erişim Tarihi: 01.01.2016).
- Geeraerts, D. (1989). Principles of Monolingual Dictionaries. (Ed. Hausmann vd.), *Wörterbücher / Dictionaries / Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie / An International Encyclopedia of Lexicography / Encyclopédie internationale de Lexicographie*, I, 287-296. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Gülseren, C., ve Batur, Z. (2009). Sözlüklerin Niteliği Ve İşlevsel Özelliği Bağlamında Sözlük Okuma Alışkanlığının Anadili Becerilerine Etkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/4 Summer 2009, p. 135-147, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: 10.7827/TurkishStudies.804, ANKARA-TURKEY.
- Hartman, R.R.K. (1994). Bilingualised Versions of Learners' Dictionaries. *Fremdsprachen Lehrer und Lernen*, 23: 206-219.
- Hartmann, R., R., K. & James, G. (2002). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Humblé, P. (2001). *Dictionaries and Language Learners*, Frankfurt am Main: Haag und Herchen.
- Hunt, A. (2009). *Dictionaries and Vocabulary Learning: The Roles of L1 and L2 Information*, 13-25, https://www.kansai-u.ac.jp/fl/publication/pdf_department/01/Hunt.pdf (Erişim tarihi: 04. 01. 2017).

- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*, London and New York: Taylor & Francis Routledge.
- Kirkness, A. (2004). Lexicography, *The Handbook of Applied Linguistics* (Ed. A. Davies ve C. Elder), 54–81. Oxford: Blackwell.
- Knight, S. (1994). Dictionary Use While Reading: The Effects on Comprehension and Vocabulary Acquisition for Students of Different Verbal Abilities. *The Modern Language Journal*, 78, 285-299. <https://www.jstor.org/stable/pdf/330108.pdf> (Erişim Tarihi: 23.01.2017).
- Kolukısa, A., A. (2013). Tarihsel Bakış Açısıyla Sözlük – Türkiye’deki Japonca Örneği. *Dil Dergisi*, 159, 28-47, <http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=27> (Erişim Tarihi: 30.01.2017).
- Laufer, B. ve Kimmel, M. (1997). Bilingualised Dictionaries: How Learners Really Use Them, *System*, 25 (39), 361-369.
- Lew, R. (2004). *Which Dictionary for Whom? Receptive Use of Bilingual, Monolingual and Semi-Bilingual Dictionaries by Polish Learners of English*, Poland/Poznan: Motivex.
- Lew, R. (2015). Dictionaries and Their Users, *International Handbook of Modern Lexis and Lexicography*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg. 1-9. http://www.staff.amu.edu.pl/~rlew/pub/Lew_2015_Dictionaries_and_Their_Users.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).
- Lukáč, M. (2011). Using Dictionaries in ELT, *Bachelor Thesis*, Masaryk University Brno Faculty Of Education Department of English Language and Literature, Brno: Çekya.
- Lupescu, S. ve Day, R. (1993). Reading, Dictionaries and Vocabulary Learning. *Language Learning*, 43 (2) 263 - 287.
- Mystakidis, B. A. (2001). Osmanlı Hükümeti Tarafından Kurulan Matbaa ve Bunun Neşriyatı (Sadeleştiren Malik Yılmaz), *Hakemsiz Yazılar*, 15 (4), 436-442.
- Nesi, H. (1999). A User's Guide to Electronic Dictionaries for Language Learners, *International Journal of Lexicography*, 12 (1), 55-66. DOI: <https://doi.org/10.1093/ijl/12.1.55> (Erişim Tarihi: 02.01.2017).
- Nesi, H. (2010). The Virtual Vocabulary Notebook: The Electronic Dictionary as Vocabulary Learning Tool. *Developing Academic Literacy* (Ed. George Blue), 213-226. London: Peter Lang.
- Nesi, H. (2013). Researching Users and Uses of Dictionaries, *The Bloomsbury Companion to Lexicography* (Ed. Howard Jackson), London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury.
- Sarıgül, E. (2009). The Importance of Using Dictionary in Language Learning and Teaching. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 153-157.
- Stein, G. (1988). From the Bilingual to the Monolingual Dictionary, *EURALEX 1988*, 401-407. [http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex1988/052_Gabriele%20Stein%20\(Heidelberg\)%20-%20From%20the%20Bilingual%20to%20the%20Monolingual%20Dictionary.pdf](http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex1988/052_Gabriele%20Stein%20(Heidelberg)%20-%20From%20the%20Bilingual%20to%20the%20Monolingual%20Dictionary.pdf) (Erişim Tarihi: 22.01.2017).
- Sterkenburg, P. van (2003). The Dictionary: Definition and History, *A Practical Guide to Lexicography* (Ed. Piet van Sterkenburg). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Svensen, B. (1993). *Practical Lexicography: Principles and Methods of Dictionary-Making* (İsveç dilinden İngilizceye çevirenler: John Sykes ve Kerstin Schofield). Oxford: Oxford University Press.
- Svensen, B. (2009). *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-Making*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, A., ve Chan, A. (1994). Pocket Electronic Dictionaries and Their Use. Proceedings of the 6th Euralex International Congress (Ed. W. Martin vd.), 598-605. Amsterdam: Vrije Universiteit.
http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex1994/67_Euralex_Andrew%20Taylor%20and%20Adelaide%20Chan%20-%20Pocket%20Electronic%20Dictionaries%20and%20their%20Use.pdf
- Thumb, Y., F., J. (2002). *Dictionary Look-up Strategies and The Bilingualised Learners' Dictionary: A Think-Aloud Study*, China: University of Hong Kong.
- Tomaszczyk, J. (1983). On Bilingual Dictionaries, *Lexicography: Principles and Practice*, 41-51 (Editör: R.K.K. Hartman). London: Academic Press.
- Töpel, A. (2014). Review of Research into the Use of Electronic Dictionaries, *Using Online Dictionaries* (Ed. Carolin Müller-Spitzer), 13-54, Berlin: De Gruyter
- Varantola, K. (2002). Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility?, *Lexicography and Natural Language Processing A Festschrift in Honour of B.T.S. Atkins* (Editör: M.-H. Corréard), EURALEX, 30-44.
http://www.euralex.org/elx_proceedings/Lexicography%20and%20Natural%20Language%20Processing/Krista%20Varantola%20-%20Use%20and%20Usability%20of%20Dictionaries%20Common%20Senseand%20Context%20Sensibility.pdf
- Welker, H. A. (2010) *Dictionary Use: A General Survey of Empirical Studies*. Brasilia: Author's edition. http://www.let.unb.br/hawelker/dictionary_use_research.pdf
- Zheng, H. ve Wang, X. (2016). The Use of Electronic Dictionaries in EFL Classroom, *Studies in English Language Teaching*, 4 (1), 144-156. <http://www.scholink.org/ojs/index.php/selt/article/view/489/454> (Erişim Tarihi: 08.02.2017).

İnternet Kaynakçası

- <http://www.mailce.com/kagidin-tarihcesi-2.html> (Erişim Tarihi: 28.02.2017).
- https://www.amazon.com/Oxford-Students-Dictionary-English-Hebrew/dp/9653070347/ref=sr_1_1?s=books&ie=UTF8&qid=1484787112&sr=1-1 (erişim tarihi: 19.01.2017).